



1863

**POWSTANIE STYCZNIOWE
1863-1864**

POWSTANIE STYCZNIOWE

1863-1864

25 lat Samorządu Województwa Mazowieckiego

Sejm RP 5 czerwca 1998 r. przyjął ustawę o samorządzie województwa. Zmieniła ona podział terytorialny kraju. Minęło 25 lat od tamtej historycznej decyzji. Zmniejszono liczbę województw z czterdziestu dziewięciu do szesnastu. Jednocześnie utworzono na tym szczeblu władzę samorządową, co miało służyć decentralizacji państwa i wzmocnieniu regionów. Minione 25 lat dla Mazowsza było przełomowe. Reforma administracyjna rządu premiera Jerzego Buzka powołująca samorządowe województwa wyzwoliła ogromną energię. Wspólnie z mieszkańcami, przedsiębiorcami, samorządowcami zbudowano nowoczesny region wytwarzający blisko jedną czwartą PKB Polski. Dziś Mazowsze jest liderem ekonomicznym i naukowo-gospodarczym. Reforma samorządowa była krokiem milowym w budowaniu silnych regionów. Samorząd i samorządność to jedna z najbardziej udanych reform. Po wielu latach tej reformy jesteśmy województwem silnym i stabilnym, prekursorem zmian i innowacji. A jednocześnie regionem, dla władz którego najważniejsze jest po prostu – dobro mieszkańców. Ich bezpieczeństwo, komfort i przyszłość.

Przekazanie samorządom zadań publicznych przyczyniło się do sprawniejszego wykonywania i lepszego dostępu do wielu usług ważnych dla codziennego życia mieszkańców. Zielone światło w pełni wykorzystano – zaangażowanie samorządów i zapał społeczeństwa przyniosły wymierne efekty. W minionym ćwierćwieczu Mazowsze stało się postrzegane jako najbogatszy i najbardziej konkurencyjny region w kraju, wiodący region również w Europie. Ten sukces to efekt pracy, pasji, ale i współpracy – mieszkańców, przedsiębiorców, artystów, działaczy kultury, naukowców i samorządowców.

**Muzeum Niepodległości jest instytucją kultury
Samorządu Województwa Mazowieckiego**

**KOLEKCJA KART POCZTOWYCH
MARIANA SOŁOBODOWSKIEGO**

**POWSTANIE STYCZNIOWE
1863-1864**

KATALOG ZBIORU POD REDAKCJĄ
TADEUSZA SKOCZKA

WARSZAWA 2024

Autorzy tekstów

**ks. bp Romuald Kamiński, Marzena Jaworska, Ludwik Rakowski,
Tadeusz Skoczek, Adam Struzik**

Recenzje naukowe

dr Beata Michalec, dr Krzysztof Bąkała

Projekt graficzny

Natalia Roszkowska

ISBN 978-83-67398-53-4

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości

(identyfikator wydawnictwa naukowego 42-700)

al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa

wydawnictwo@muzn.pl

tel. 826 90 91 w. 41



Rok Powstania Styczniowego na Mazowszu (1863-1864), ogłoszony przez Samorząd Województwa, obfituje w wiele zdarzeń organizowanych przez muzea i ośrodki kultury. Warto też przypominać inną ważną rocznicę – 25-lecie samorządu wojewódzkiego.

Mazowsze należy do największych i najbardziej zróżnicowanych wewnętrznie regionów kraju. Równomierny rozwój tak dużego województwa wymaga odpowiedzialnego zarządzania. Jak wygląda ono w praktyce, pokazują liczby. Pierwszy budżet województwa w 1999 r. wynosił 367 mln zł, tegoroczny to już 7,3 mld zł. Wzrosły również nakłady na inwestycje z 93 mln zł na 2,4 mld zł w 2023 roku. W ciągu ćwierć wieku w województwie mazowieckim, dokonał się ogromny postęp cywilizacyjny. Na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2022 r. samorząd województwa przeznaczył, aż o 324 procent więcej środków niż w 1999 r.

Dziś Samorząd Województwa Mazowieckiego to wiele instytucji działających w całym regionie, odpowiada za pracę trzydziestu instytucji kultury. Przeznaczyliśmy wiele środków na inwestycje w kulturę.

W Muzeum Niepodległości zakończono następujące projekty: rewitalizacja Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów – siedziby głównej tej instytucji;



rewitalizacja X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej i stworzenie centralnego magazynu zbiorów; rozpoczęcie nowych inwestycji: czytelnia czasopism, digitalizacja zbiorów Biblioteki Naukowej, rewitalizacja Działobitni z przeznaczeniem na Galerię Malarstwa Historycznego, rewitalizacja zabytkowego Muru Carnota. Najważniejszą inwestycją 25-lecia w tej instytucji jest Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 roku w Radzyminie – nowy oddział Muzeum Niepodległości.

Warte są podkreślenia naukowe osiągnięcia Muzeum Niepodległości: działalność wydawnicza (rocznie ponad czterdzieści monografii naukowych) – dziełowa i periodyczna. Indeksowane na europejskim rynku wydawniczym periodyki „Kwartalnik Kresowy” i „Niepodległość i Pamięć” mają swoją renomę i uznanie w środowiskach naukowych.

Imponująco przedstawia się też program rozwoju infrastruktury obiektów kulturowych w województwie:

otwarcie i rewaloryzacja zabytkowego budynku w Płocku przy ul. Kolegialnej 6 wraz z aranżacją pomieszczeń ekspozycji stałych dla tamtejszego Muzeum Mazowieckiego (wystawy „Sztuka dwudziestolecia międzywojennego – art déco” i „Wielcy Płocczanie – Themersonowie”); budowa Mazowieckiego Centrum Sztuki Współczesnej „Elektrownia” w Radomiu; budowa i wyposażenie Centrum Kulturalno-Rekreacyjnego w Sierpcu; budowa centrum folklorystycznego „Matecznik Mazowsze” dla zespołu „Mazowsze”; konserwacja murów Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie; budowa nowej siedziby Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu; rozbudowa Skansenu Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączeminie Polskim; rewaloryzacja Zespołu Pałacowo-Parkowego im. Fryderyka Chopina; Europejskie Centrum Artystyczne im. Fryderyka Chopina w Sannikach; modernizacja i adaptacja zabytkowych kamienic Gąski i Esterki na potrzeby utworzenia stałej wystawy archeologiczno-historycznej Muzeum



im. Jacka Malczewskiego w Radomiu; modernizacja Teatru Dramatycznego w Płocku; rozbudowa i modernizacja Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego.

Przekazanie samorządom zadań publicznych przyczyniło się do sprawniejszego wykonywania i lepszego dostępu do wielu usług ważnych dla codziennego życia mieszkańców. Zielone światło w pełni wykorzystano – zaangażowanie samorządów i zapał społeczeństwa przyniosły wymierne efekty. Po 25 latach Mazowsze jest postrzegane jako najbogatszy i najbardziej konkurencyjny region w kraju. Ten sukces to efekt pracy, pasji, ale i współpracy – mieszkańców, przedsiębiorców, naukowców i samorządowców.

Adam Struzik
Marszałek
Województwa Mazowieckiego

Ludwik Rakowski
Przewodniczący Sejmiku
Województwa Mazowieckiego



Warszawa, dnia 19 lutego 2024 r.

Są wydarzenia, które na stałe i w sposób znaczący zapisały się w dziejach naszego Narodu. Każde pokolenie wnosi w historię jakieś dobra, podobnie jak też doświadcza trudnych, nieraz bolesnych przeżyć. Ich owoce stają się darem dla przyszłych pokoleń.

Przygotowany przez Muzeum Niepodległości album, zawierający ponad trzysta pocztówek z osobistej kolekcji Mariana Sołobodowskiego, upamiętnia 160. rocznicę Powstania Styczniowego (1863-1864) i jest cennym wkładem tak w samo oddanie hołdu bohaterom tamtego niepodległościowego zrywu, jak i w kształtowanie postaw patriotycznych nas, norwidowskich *późnych wnuków*, dla których zobowiązaniem jest ich umiłowanie ojczyzny.

Pasja kolekcjonerska Autora już pozwoliła widzom cieszyć się ponad stu wystawami archiwalnych pocztówek, które upamiętniały chociażby 1050. rocznicę Chrztu Polski czy 100. rocznicę Bitwy Warszawskiej 1920 roku, zwanej „Cudem nad Wisłą”. Ekspozycje odbywały się zarówno na terenie Mazowsza, jak i w innych miejscach w Polsce – w bibliotekach, muzeach, domach kultury. Dzięki nim wiele osób, w tym dzieci, młodzież i dorośli,

mogli poszerzać swoją wiedzę o tak ważnych dla historii Polski wydarzeniach. W ten sposób Marian Sołobodowski włączył się nie tylko w szeroko rozumiany proces edukacyjny; stał się na wyjątkowym odcinku kustoszem pamięci o pocztówce jako nośniku treści i wzruszeń, który odchodzi w zapomnienie, a którego ocalenie tak bardzo leży mu na sercu. Dziękuję mu za tę jego troskę i zaangażowanie.

Dziś przychodzi kolej na album. Wychowani w kulturze wszechobecnego obrazu elektronicznego, filmików i memów, już nie zdajemy sobie sprawy, jak wyjątkowo mocno oddziaływał na wyobraźnię odbiorcy pocztówkowy kartonik. Ile kryło się w jego powstaniu artyzmu, mistrzostwa, ile treści przekazywały detale i szczegóły, delikatna kolorystyka. Z jaką wdzięcznością był przyjmowany, często z pietyzmem chroniony dla innych – dzięki stronom publikacji przygotowanej we współpracy z Muzeum Niepodległości w Warszawie możemy znów doświadczyć także tamtego klimatu. Choćby tylko z tego powodu chciałbym pogratulować i podziękować Panu Marianowi i jego Najbliższemu oraz Wydawcy za wykonaną pracę.

Odnosząc się do Powstania Styczniowego publikacja podejmuje się służebnej roli nauczyciela, pragnącego ubogacić nowymi inspiracjami widza czy czytelnika – poszukiwacza, zainteresowanego historią i kulturą dziejów ojczystych.

Ten wyjątkowy zbiór pocztówek, udostępniony w albumowej formie szerokiemu gronu odbiorców, pozwala na wyjątkową refleksję. Jak zauważył w homilii w stulecie Powstania bł. kard. Stefan Wyszyński, Prymas Polski:

„My bardzo często robimy nad trumną rachunek sumienia. I naród polski nad trumną Powstańców 1863 r. zrobił rachunek sumienia. Był on dla nas zbawczy. Dlatego z głęboką czcią klękamy na śladach krwi naszych braci, którzy nie zawahali się oddać jej, abyśmy żyć mogli. Z głęboką czcią całujemy drogi ich bitew, na których ofiarność zda się w beznadziejny sposób walczyła o niewątpliwe prawo wolności... Tylko właśnie ci, co padli, obejmując miłosiernie otwartą piersią ukrzyżowaną pierś Matki-Polki. Tylko oni mieli rację! A my po stu latach wiemy to jeszcze lepiej.”

Pomimo upływu czasu słowa Prymasa Tysiąclecia nie straciły swojej mocy – może nawet dobitniej domagają się naszej uwagi i wyciągnięcia wniosków.

Także w diecezji warszawsko-praskiej czujemy się szczególnie zobowiązani do pamięci o Powstańcach Styczniowych. Zostali oni wręcz wpisani w strukturę naszego kościoła partykularnego. Siedzibą Kurii Biskupiej od 2006 roku jest część budynku, którego mieszkańcami, dzięki decyzji podjętej przez marszałka Piłsudskiego, byli żołnierze uczestniczący w walkach powstańczych – przypomina o tym tablica memoratywna, wmurowana w 120. rocznicę zrywu w ścianę frontową, z napisem: „W tym domu w latach 1924-1939 mieściło się schronisko Weteranów Powstania 1863 roku”. Także katedra warszawsko-praska, bazylika mniejsza św. Michała Archanioła i św. Floriana Męczennika, jakkolwiek ma inny adres administracyjny – wejściem głównym zwrócona jest na Plac Weteranów 1863 roku (dawny Plac Aleksandrowski przemianowano na dedykowany Powstańcom Styczniowym decyzją marszałka Rydza-Śmigłego w 1934 roku, po II wojnie światowej stał się Placem Weteranów, by ostatecznie w latach 70. minionego stulecia powrócić do swojej obecnej nazwy).

Cyprian Kamil Norwid, zdając sobie sprawę z morza krwi przelanej przez Rodaków w walce o odzyskanie wolności i ubolewając nad poniesionymi stratami, zauważał jednocześnie: „Upadek, który pozostawi po sobie następstwa – żywotne, jest zwycięstwem”. Były to słowa prorocze – wszystkie ofiary okresu 123. lat niewoli (1795-1918), ofiary poniesione w historii najnowszej, przynoszą owoce każdego dnia.

Jeszcze Polska nie zginęła, kiedy my żyjemy!

+ Romuald Kamiński
Biskup Warszawsko-Praski

ROCZNICE POWSTANIA STYCZNIOWEGO W MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI

W styczniu 2023 roku przypadała 160. rocznica wybuchu Powstania Styczniowego, najdłużej trwającego zrywu niepodległościowego w historii Polski. Wieczorem 22 stycznia 1863 roku Tymczasowy Rząd Narodowy proklamał zbrojne wystąpienie przeciw Imperium Rosji, przeciw carowi, wydając specjalny manifest. Powstanie objęło Królestwo Kongresowe, nieco później Litwę oraz wszystkie tzw. ziemie zabrane podczas zaborów.

Powstanie Styczniowe było wydarzeniem, które odegrało istotną rolę w podtrzymywaniu patriotyzmu, polskiej tożsamości i odnowieniu idei niepodległościowych. Mimo ogromnych represji, jakie spotkały polskie społeczeństwo ze strony zaborcy, Powstanie znalazło trwałe miejsce w zbiorowej pamięci Polaków. Wydarzenia z lat 1863-1864 inspirowały kolejne pokolenia do walki o niezależną ojczyznę. Hasło „Wolność. Równość. Niepodległość”, które występuje na sztandarach i medalionach z okresu 1863-1864, przypominało jakie najważniejsze idee towarzyszyły powstańcom.

Sejmik Województwa Mazowieckiego, na wniosek Muzeum Niepodległości, uchwalił rok 2023 Rokiem Powstania Styczniowego oraz Rokiem Aleksandra Sochaczewskiego. Z tej okazji zaplanowano szereg wydarzeń kulturalnych i naukowych: wystawy, pokazy filmów, sympozja naukowe, oprowadzania

tematyczne, warsztaty edukacyjne i plastyczne, pokazy rekonstruktorskie. Przewidziano również działania mające na celu popularyzację wiedzy na temat Powstania Styczniowego poprzez produkcję podcastów oraz filmów dokumentujących obchody rocznicowe. Zorganizowano konkurs na plakat towarzyszący obchodom 160. rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego, przedstawiając jego wynik na wystawach w Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, w Resursie Obywatelskiej w Żyrardowie oraz w Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.

Upamiętnianie Powstania Styczniowego jest od wielu lat jednym z głównych zamierzeń realizacji misji programowej, wydarzeniem historycznym przypominanym przy okazji kolejnych rocznic jego wybuchu (22 stycznia), obok rocznicy egzekucji powstańczego Rządu Narodowego z Romualdem Trauguttem na czele (5 sierpnia). Najważniejsze wydarzenia upamiętniające 160. rocznicę wybuchu Powstania Styczniowego zostały zorganizowane na terenie Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej:

18 stycznia 2023 roku odbył się wernisaż wystawy czasowej pt. „Walery Eljasz Radzikowski – malarz i patriota”, której organizatorem była Małgorzata Karolina Piekarska – kierownik Działu Zbiorów. Premiera wystawy została połączona z prelekcją wygłoszoną przez kuratorkę na temat życia i twórczości Walerego Eljasza Radzikowskiego. Wątki rodzinne miały bowiem ogromny wpływ na stosunek artysty do Powstania Styczniowego.

19 stycznia 2023 roku, w sali multimedialnej im. Karola Beyera, wyświetlono film fabularny z 1936 roku pt. „Wierna rzeka” w reżyserii Leonarda Buczkowskiego. 24 stycznia 2023 roku zaprezentowano kolejny film archiwalny, z 1922 roku, pt. „Rok 1863” w reżyserii Edwarda Puchalskiego, w którym można było zobaczyć prawdziwych weteranów Powstania Styczniowego. Obydwa filmy to ekranizacje wydanej w 1912 roku powieści Stefana Żeromskiego pt. *Wierna rzeka*.

Główne obchody 160. rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego przypadły na dzień 20 stycznia 2023 roku. Wspólnie z przedstawicielami władz samorządowych, instytucji muzealnych i oświatowych złożono hołd Powstańcom Styczniowym. Na znak pamięci przed pomnikami członków Rządu Narodowego w Plenerowej Galerii na dziedzińcu X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej złożono wieńce i zapalono znicze. Następnie, w ramach Galerii Malarstwa Historycznego, odbył się wernisaż wystawy czasowej pt. „Pamięć

o Powstaniu Styczniowym w źródłach pisanych i zabytkach ze zbiorów Muzeum Niepodległości”, której kuratorami byli Weronika Krzemień i Piotr Maroński. Na wystawie ukazane zostały różne formy kultywowania pamięci o Powstaniu Styczniowym, a przede wszystkim pamięci o ludziach biorących w nim udział. Zaprezentowane zostały pamiątki powstańców, biżuteria patriotyczna, medale, druki okolicznościowe, a także unikatowe pamiątki po więźniach Cytadeli Warszawskiej. Ostatnim punktem programu była prezentacja okolicznościowej kartki pocztowej upamiętniającej bohatera zryw niepodległościowy z 1863 roku, wydanej przez Poczta Polską we współpracy z naszą instytucją. Na karcie znalazł się obraz Aleksandra Sochaczewskiego *Pożegnanie Europy*, natomiast na znaku opłaty pocztowej portret *Heleny z Majewskich Kirkorowej* tego samego autora. Wydawnictwo uzupełniała pięknie wykonana przypinka z wizerunkiem herbu, który znalazł się na historycznej pieczęci Rządu Narodowego. Warto podkreślić, że we wszystkich wydarzeniach tego dnia licznie uczestniczyła młodzież szkolna – głównie ze szkół, których patronami są Powstańcy Styczniowi.

23 stycznia 2023 roku Prezydent Polski Andrzej Duda i Prezydent Litwy Gitanas Nausėda upamiętnili 160. rocznicę wybuchu Powstania Styczniowego podczas uroczystości przy Bramie Straceń. Zabytek będący w zasobie naszego oddziału, X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, wraz z zabytkową Droga Straceń oraz współcześnie zrealizowanymi schodami prowadzącymi do Muru Carnota i bramy, uzyskały piękną iluminację. Szkoda, że jednorazową.

25 stycznia 2023 roku zorganizowano Sympozjum Naukowe, w którym wzięło udział ponad trzydziestu prelegentów. Niżej podpisany, w podziękowaniu za zorganizowanie tegorocznych obchodów, wręczył gościom oraz pracownikom Muzeum Niepodległości albumy „Powstanie Styczniowe”, które wydano w serii „Polskie Powstania Narodowe”.

W serii wydawniczej „Przypomnienia” wydano reprinty wydawnictw archiwalnych: Augusta Sokołowskiego „Powstanie Styczniowe 1863-1864” (wydane pierwotnie w Wiedniu pod koniec XIX wieku), Józefa Dąbrowskiego, pisującego pod ps. J. Grabiec, „Powstanie Styczniowe 1863-1864” wydane przez wydawnictwo J. Mortkowicza w Warszawie w 2021 roku oraz „Powstanie Styczniowe” Mieczysława Gawlika, które ukazało się w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich Lwów-Warszawa-Kraków w 1925 roku.

26 stycznia 2023 roku odbyły się warsztaty plastyczne dla dzieci i młodzieży szkolnej. Przed przystąpieniem do rysowania uczniowie wysłuchali krótkiego wprowadzenia historycznego połączonego z oprowadzeniem po ekspozycji stałej. Dzięki takiemu przygotowaniu mogli oni tworzyć swoje dzieła inspirowane historią Powstania Styczniowego. Finałowe prace zostały nagrodzone publikacjami Muzeum Niepodległości. Tego samego dnia spacerem zakończyliśmy główne obchody 160. rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego. Przy świetle pochodni zrekonstruowano Drogę Straceń, którą odbywali więźniowie Cytadeli Warszawskiej skazani na śmierć.

Muzeum Niepodległości w przeciągu lat 2023 i 2024 zaplanowało wiele imprez.

Zorganizowano ogólnopolski konkurs na plakat towarzyszący obchodom 160. rocznicy wybuchu Powstania. Zgłoszono ponad sto projektów, spośród których jury wyodrębniło osiem, w tym trzy nagrody i pięć wyróżnień, ponadto osiemnaście prac nagrodzono reprodukcjami w katalogu. Wystawy plenerowe, prezentujące wszystkie nagrodzone projekty, odbywały się w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej, w Resursie Obywatelskiej w Żyrardowie (podczas XV Interdyscyplinarnego Festiwalu Sztuki MiaSTO Gwiazd 2023) oraz w Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.

Profesor Artur Krajewski w katalogu wystawy pokonkursowej pisał:

„Dzisiaj, w wolnej Polsce, europejskiej – w rozumieniu unijnych traktatów – widzenie historii naturalnie zmienia się. Świat pokolenia ekranów, galopującego postępu, sztucznej inteligencji i nowych nośników przekazu inaczej widzi historię niż nasi rodzice i dziadkowie. Sztuka i jej narzędzia też ulegają ewolucji. I dlatego właśnie konkurs otwarty na plakat towarzyszący obchodom 160. rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego nabiera zupełnie innego znaczenia. Staje się drogowskazem, który pozostanie już na stałe, na przyszłość.”

Zupełnie odrębną, nowoczesną propozycją jest film „Entuzjastki. Siłaczki, bojowniczk. Kobiety Mazowsza 1863-1918”. W materiałach promocyjnych tego projektu czytamy:

„Powstanie Styczniowe było ważną cezurą historyczną. Wybuchło 22 stycznia 1863 roku w Warszawie, a autorką ogłoszonego w tym dniu «Manifestu» była kobieta – Maria Ilnicka. Ten największy zryw zbrojny Polaków, zakończony brutalnymi represjami, w sposób zasadniczy przekierował energię i wysiłki społeczeństwa z walki zbrojnej na pracę u podstaw. Dostęp do edukacji, nauczanie

języka ojczystego i historii Polski stały się wielkim zadaniem realizowanym przez wiele tajnych organizacji. W tym czasie w Europie zaznaczają się silnie idee pozytywizmu, równości obywateli oraz sprawiedliwości społecznej. Powstanie Styczniowe zmieniło pozycję społeczną kobiet. Zabrakło mężów, ojców i braci – zginęli lub zostali wywiezieni na Sybir. Praca kobiet stała się koniecznością. Aspiracje emancypacyjne z jednej strony oraz masowe zaangażowanie się w pozytywistyczną pracę na rzecz ludności wiejskiej z drugiej sprawiły, że kobiety zaczęły odgrywać ważną rolę w społeczeństwie. Niekwestionowany status kobiet, wypracowany w drugiej poł. XIX wieku, uzyskał prawny zapis równościowy przez przyznanie im praw wyborczych zaraz po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. Polska jako piąty kraj w Europie przyznała prawo głosu swoim obywatelkom.

Przedstawiamy plejadę odważnych i zaangażowanych kobiet. Pośród nazwisk znanych, przywołamy również postaci zapomniane, niefunkcjonujące w zbiorowej pamięci. Biorąc pod uwagę, że sytuacja polityczna w Królestwie Polskim była inna niż na pozostałych terenach, zaś Warszawa w sposób naturalny stanowiła silne zaplecze intelektualne i społecznikowskie, koncentrujemy swoją opowieść na obszarze obecnego Mazowsza.”

Promocji filmu towarzyszy wystawa. Będzie prezentowana w miastach i gminach Mazowsza. Przygotowany projekt ekspozycji został oparty na ciekawych archiwalnych materiałach ikonograficznych opatrzonych merytorycznym i przystępnym komentarzem. Plansze ukazują bohaterki – ich dzieła, miejsca i czasy, w których żyły – wraz z kontekstem historycznym i społecznym. Odbiorcy wystawy, bezpośrednio z przygotowanych plansz, mogą uzyskać link umożliwiający odtworzenie filmu dokumentalnego na ekranach smartfonów. Zainteresowani będą mogli też otrzymać płytę z treścią filmu.

Kolejnym projektem jest wystawa kolekcji tematycznej Mariana Sołobowskiego, związanej z Powstaniem Styczniowym. Ten aktywny i cieszący się zasłużoną sławą filokartysta przygotował tym razem wystawę ponad trzystu pocztówek. Niniejsze wydawnictwo prezentuje ten dorobek materialnego dziedzictwa całych pokoleń, zachęcając do dalszych badań. Wystawa przygotowana w Muzeum Niepodległości będzie eksponowana na terenie całego Mazowsza.

Tadeusz Skoczek

POWSTANIE STYCZNIOWE NA POCZTÓWCE Z KOLEKCJI MARIANA SOŁOBODOWSKIEGO

Dzisiaj często zapomniane i niepotrzebne, przykurzone w szufladach i na strychu, wyrzucane przy okazji remontu i gruntownych porządków – kartki pocztowe. Te pełne uroku małe formy graficzne odzyskują swój blask i drugie życie w rękach pasjonata i wytrawnego kolekcjonera. Jednym z nich jest pochodzący z Grudziądza Marian Sołobodowski, z zawodu prawnik, animator i menedżer kultury, a z zamiłowania społecznik, kolekcjoner wycinanek ludowych, a także znawca i miłośnik dawnych pocztówek. Jest autorem licznych wystaw, rozmaitych przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych, laureatem wielu nagród i odznaczeń otrzymanych za długoletnią pracę zawodową i działalność społeczną. Zgromadzona przez niego imponująca kolekcja kart pocztowych liczy obecnie około pięć tysięcy egzemplarzy i jest wciąż powiększana. Najstarsze pochodzą z końca XIX w., najnowsze to współczesne wydawnictwa okolicznościowe i widokówki. Wiele z nich zachwyca bogactwem kolorystyki i użytych motywów ikonograficznych oraz różnorodnością tematyczną. Szczególne miejsce w całym zbiorze zajmują pocztówki związane z upamiętnieniem Powstania Styczniowego – najdłużej trwającego zrywu narodowego, który odegrał istotną rolę w podtrzymywaniu patriotyzmu, polskiej tożsamości i odnowieniu idei niepodległościowych – wartości nieprzemijających, nadal aktualnych i istotnych również w XXI w.

Historia pocztówki sięga drugiej połowy XIX w. Wraz z rozwojem przemysłu i kolei oraz urbanizacji miast, konieczna stała się szybka wymiana prostych informacji. Wymogów tych nie spełniał tradycyjny list. W związku z tym postanowiono wprowadzić do obiegu pocztowego tanią i dostępną dla każdego odbiorcy kartę pocztową. Miało to ogromny wpływ na obieg korespondencyjny, porównywalny ze znaczeniem e-maili czy SMS-ów, które dominują obecnie w komunikacji między ludźmi. Kto jest twórcą karty pocztowej trudno jednoznacznie stwierdzić. Wszystko zaczęło się od pomysłu Heinricha von Stephana, generalnego poczmistrza króla pruskiego Wilhelma, który 30 listopada 1865 r. na V Konferencji Pocztowej dla Krajów Niemieckich w Karlsruhe zgłosił projekt tak zwanego listka pocztowego – *Postblatt* – o wymiarach 15 × 11,5 cm. Karta miała posiadać z jednej strony miejsce na adres i znaczek pocztowy, a z drugiej na korespondencję. Zarząd konferencji odrzucił projekt Stephana, ponieważ bał się bankructwa poczty. Co było niemożliwe w Niemczech, okazało się realne na terenie Austro-Węgier. Za ojca i mentora karty pocztowej uważa się Emanuela Hermanna, profesora Akademii Wojskowej w Wiener-Neustadt, który w 1869 r. opublikował w czasopiśmie „*Neue Freie Presse*” memoriał *Über eine neue Art der Correspondenz mittels der Post*. Zaproponował w nim zastosowanie karty jako telegramu pocztowego, bardziej ekonomicznego od listu. Po raz pierwszy została wprowadzona do obiegu 1 października 1869 r. i od tego momentu rozpoczęła się historia pocztówki. Jej sukces był natychmiastowy. Przyjmuje się, że ponad dziewięć milionów sztuk sprzedano już w pierwszym roku emisji.

Pocztówka rozpowszechniła się bardzo szybko. W 1872 r. stosowano ją w większości państw europejskich, a rok później także w Stanach Zjednoczonych Ameryki. W 1874 r. na Kongresie Pocztowym w Bernie, zorganizowanym przy udziale dwudziestu dwóch państw, powstał Światowy Związek Pocztowy. Uchwałą tego Związku 1 lipca 1875 r. dopuszczono karty pocztowe do międzynarodowego obiegu. Z końcem XIX w. pocztówki docierały do najbardziej odległych i egzotycznych krajów świata. Co ciekawe miały również swoich przeciwników. Były nimi głównie kobiety, które obawiały się, że naruszają one tajemnicę korespondencji. Ich wątpliwości szybko się rozwiały, kiedy pojawiły się na kartach ilustracje. Z upływem czasu pocztówki zmieniły swój wygląd, stawały się coraz bardziej dekoracyjne i barwne, projektowali je często świetni graficy i malarze. Ani zwolennicy, ani oponentów nowej formy korespondencji w drugiej połowie XIX w. nie zdawali sobie sprawy, że równocześnie powstaje jedno z najwyszczególniejszych źródeł ikonograficznych, o silnej mocy oddziaływania.

Na ziemiach polskich pierwsza karta korespondencyjna pojawiła się w zaborze austriackim w 1892 r. Na teren Królestwa Polskiego dotarła nieco później i początkowo nazywano ją z rosyjska „odkrytką” lub „korespondentką”. Polska nazwa „pocztówka” funkcjonuje od 1900 r. Wyłoniono ją w konkursie ogłoszonym przez redakcję *Słownika języka polskiego* na Wystawie Kart Pocztowych w Warszawie, zorganizowanej przez Towarzystwo Dobroczynności. Zgłoszono wiele pomysłów m.in.: jawka, listka, niezalepka, otwartka, liścik, listówka, pisanka. Wśród publiczności zwiedzającej ekspozycję największe uznanie uzyskała „pocztówka” i to ona wygrała konkurs. Jak się okazało jej autorem był sam Henryk Sienkiewicz.

Karty pocztowe pojawiły się na ziemiach polskich w dobie niewoli narodowej, stąd szczególna rola, jaka przypadła im w walce o sprawę niepodległości. Zestawiając ze sobą daty Powstania Styczniowego oraz początki karty pocztowej można zauważyć, że ta forma przekazu zaistniała po zakończeniu działań zbrojnych i dlatego jest jedynie ilustracją upamiętniającą ten niezwykle ważny, ale już wtedy historyczny czyn. Dla Polaków żyjących bez własnego państwa, pod władzą trzech zaborców, te niewielkie formatem wydawnictwa spełniały szczególną, edukacyjną rolę. W porozbiorowej rzeczywistości dorastały kolejne pokolenia, dla których niezależne państwo było tylko odległą tradycją. Przypomnienie niepodległościowych aspiracji, historii narodu polskiego, najważniejszych bohaterów oraz przybliżenie twórczości literackiej, malarskiej tworzących w XIX i pocz. XX w. pisarzy i artystów, stawało się sprawą wielkiej wagi. Oprócz kart okolicznościowych, świątecznych, w obiegu pocztowym, a także poza kontrolą cenzury, pojawiały się karty o charakterze patriotycznym. Pozwalały na odkrywanie przeszłości za sprawą znajdujących się na nich grafik, zdjęć czy ilustracji. Wśród kart patriotycznych do 1918 r. zdecydowanie przeważają te pochodzące z ziem dawnego zaboru austriackiego. Panująca w cesarsko-królewskiej monarchii autonomia dawała zdecydowanie większe możliwości działalności wydawniczej, niż na ziemiach zagarniętych przez pozostałych dwóch zaborców, gdzie drukowanie kart patriotycznych było zakazane. W zaborze rosyjskim groziła za to konfiskata mienia, a nawet zsyłka na Sybir.

Charakter wydawanych pocztówek sprawiał, że docierały one do masowego odbiorcy, dostarczały niezbędnej wiedzy historycznej, a przy tym oddziaływały na emocje. Okres największego znaczenia kart ilustrowanych oraz ich wielkiego rozkwitu, to lata 1895-1918. Spełniały wówczas ogromną rolę w patriotycznym trwaniu Polaków i edukacji historyczno-narodowej.

Władze zaborcze dostrzegały tę niebezpieczną – z ich punktu widzenia – funkcję nosiciela polskości. Obawiano się ich o wiele bardziej niż niejednego śpiewnika narodowego czy broszury patriotycznej. Czułość budziła za każdym razem patriotyczno-religijna wymowa obrazu.

Różnorodność tematyczna ilustrowanych kart pocztowych była ogromna. Wyróżniały się między innymi karty o „treści historycznej” i „alegorycznej”. Jednym z najczęstszych motywów było polskie malarstwo. W prezentowanej kolekcji znaleźć można reprodukcje obrazów malarzy takich jak Jan Matejko (*Polonia – Rok 1863*), Jacek Malczewski (*Wigilia zesłańców na Syberii, Sybirak, Śmierć Ellenai*), Wojciech Kossak (*Wspomnienie z lat dziecińczych*), Maksymilian Gierymski (*Patrol powstańczy*), Jan Styka (*Polonia*), Józef Brandt (*Obrona zaścianka, Alarm, Potyczka, Do kniei, Na przewozie*) czy Michał Andriolli (*Sąd Murawiewa*). Są również karty pocztowe z reprodukcjami obrazów Floriana Cynka (*Wilia Powstańca*), Tadeusza Rybkowskiego (*W Cytadeli Warszawskiej*) czy Adama Setkowicza (*Powrót do Ojczyzny, Obrona wsi, Apoteoza Grotgiera*). W kolekcji wyjątkową pozycję stanowią karty zaprojektowane przez dziś już zapomnianych, a na przełomie XIX i XX w. znanych i popularnych artystów, takich jak Kajetan Saryusz Wolski czy Walery Eliaż Radzikowski.

Bardzo często „reprodukowanym” na kartach artystą był Artur Grottger, którego cykle malarskie, takie jak „Warszawa”, „Polonia”, „Lithuania” czy „Wojna”, wykonywane niemalże równolegle z dziejącymi się wydarzeniami, oddawały w pełni grozę tamtych czasów. Dzięki technice rozpowszechniania jego powstańcze kartony osiągnęły, poza popularnością, znaczenie symbolu narodowej martyrologii. W kolekcji Mariana Sołobodowskiego stanowią one dużą grupę tematyczną, w większości są to ilustracje z cyklu „Polonia”, ukazujące tragizm Powstania Styczniowego, oraz „Wojna”, w którym w sposób alegoryczny artysta przedstawił grozę i okropność wojen.

Wśród kart historycznych znajdują się serie pocztówek „bitewnych”. W walkach zginęło około sześć tysięcy powstańców – mężczyzn i kobiet. Grzebano ich z reguły pośpiesznie w mogiłach na polu chwały, często później niszczone przez zaborców. Grób powstańca symbolizował heroiczną walkę i nostalgię za niepodległością. Częstym odwołaniem do tego tematu było alegoryczne przedstawienie *Eloe błogosławiącej groby*.

Aby lepiej zrozumieć osobisty wymiar tego doniosłego w historii Polski wydarzenia, poświęcano także uwagę losom zwykłych ludzi, naznaczonych

powstańczym piętnem: śmiercią krewnych lub ich pobytem na zesłaniu, czy utratą majątku ziemskiego i rodowej siedziby. Dramat 1863 r. miał ogromny wpływ na generację jego uczestników oraz ich bezpośrednich następców. Szczególnie w środowiskach inteligenckich i ziemiańskich powstanie często było nie tylko tragedią narodową, ale i rodzinną, zwłaszcza wśród ludzi młodych, aktywnych, dopiero wchodzących w życie. Przechodzili oni drogę od entuzjazmu do rozczarowania i rozpacz. Maria Konopnicka musiała wraz z mężem i kilkumiesięcznym synem na pewien czas wyjechać z kraju i w niełatwych warunkach czekać na możliwość powrotu. Dwudziestotrzyletnia Eliza Orzeszkowa ukrywała w swoim domu na Polesiu Romualda Traugutta. Szesnastoletni Aleksander Głowacki, późniejszy Bolesław Prus, przerwał naukę w lubelskim gimnazjum i przez pół roku walczył w kilku oddziałach partyzanckich. Dwudziestopięcioletni Adam Asnyk jesienią 1863 r. przez kilka tygodni był członkiem Rządu Narodowego, następnie po paroletniej emigracji osiadł w Galicji i już nigdy nie wrócił do Królestwa Polskiego i Warszawy. Oprócz wyżej wymienionych postaci w kolekcji znajdują się pocztówki z wizerunkami poetów i pisarzy oraz innych twórców, którzy podejmowali w swojej twórczości tematykę patriotyczną, takich jak Kornel Ujejski czy Cyprian Kamil Norwid.

Liczne barwne pocztówki, wydawane w pierwszych dwóch dziesięcioleciach XX w., zawierały rozmaite motywy patriotyczne, przemycane przed cenzurą zaborczą pod postacią świętowania rozmaitych okazji. Kartki pocztowe z życzeniami, wysyłanymi z okazji Świąt Bożego Narodzenia czy Nowego Roku, chętnie uzupełniano elementami graficznymi, nawiązującymi do dziejów ojczystych. Dyskretnie widniały na nich daty powstań narodowych czy elementy heraldyczne, przedstawiające trójdzielną tarczę z herbami Polski, Litwy i Rusi wraz z unoszącą się nad nimi koroną. Jedną z ciekawszych pozycji tematycznych były pocztówki z *Polonią*. W domach polskich we wszystkich zaborach, niezależnie czy się je wysyłało czy zbierało, mogła znaleźć się jedna lub kilka jej wersji. Wieszana na ścianach, trzymana na honorowym miejscu w albumie, przechowywana dla dzieci i wnuków, pocztówka z *Polonią* była znakiem żałoby, ale też nadziei i prywatnego poczucia wolności. Do uczuć patriotycznych odwoływano się nie tylko za pomocą obrazów, scen alegorycznych czy symboliki narodowej. Na kartkach pocztowych pojawiały się także modlitwy lub utwory literackie czy zapisy nutowe. Przykładem może być *Modlitwa wieczorna* księdza Antoniewicza, *Katechizm polskiego dziecka* Władysława Bełzy czy *Pieśń o ziemi naszej* Wincentego Pola.

Niezwykłe cenne w kolekcji są pocztówki wydawnictwa Max Rölle Myslowitz, ilustrujące tak zwany Trójkąt Trzech Cesarzy – styk dawnych granic zaborców w Mysłowicach. Już niedługo miała kształtować się nowa mapa Europy i, wbrew cesarskim przewidywaniom, miała pojawić się w niej Polska.

Odzyskanie niepodległości w 1918 r. spowodowało, że pamięć, a nawet kult powstania styczniowego, uzyskały wsparcie władz państwowych. Heroiczna wizja powstania trafiła nie tylko do podręczników szkolnych, ale i na karty pocztowe. Nie stroniono od pokazywania uroczystości patriotycznych i żołnierskich mogił. Chętnie sięgano do portretów sławnych inspiratorów i uczestników czynu zbrojnego takich jak: Marian Langiewicz, Romuald Traugutt i członkowie Rządu Narodowego. Na pocztówkach prezentowano wiele znanych na przestrzeni wieków Polek, w tym zasłużonych dla sprawy polskiej postaci Anny Henryki Pustowójtówny czy Emilii Szczanieckiej. Szacunek dla bohaterów zrywu niepodległościowego z lat 1863-1864 stanowił fundament patriotycznego wychowania młodzieży. Sędziwi weterani cieszyli się autentycznym podziwem, byli otaczani przez państwo troskliwą opieką i dożywali sędziwego wieku. W kolekcji filokartystycznej Mariana Sołobodowskiego szczególnie cenne są karty pocztowe wydane nakładem „Towarzystwa Przyjaciół Weteranów 1863”, organizacji założonej w 1928 r. z inicjatywy majora rezerwy Wojska Polskiego i dziennikarza, Władysława Dunin-Wąsowicza.

Wybuch II wojny światowej przerwał oficjalną emisję kart patriotycznych na ziemiach polskich. W trudnych warunkach niewoli wykonywano kartki pocztowe w obozach jenieckich. Natomiast bez przeszkód wydawano je na zachodzie – w Europie i Ameryce. Zakończenie II wojny światowej i zmiany ustrojowe w państwie polskim prowadziły do narastającego niezadowolenia społeczeństwa z sytuacji politycznej oraz warunków życia. W latach 80. XX w. znalazło to wyraz w działalności „NSZZ Solidarność”, wokół którego skupił się opór przeciwko komunizmowi. Odpowiedzią na cenzurę stał się „drugi obieg” – wydawnictwa podziemne w postaci książek, broszur, tzw. bibuły oraz kart pocztowych, które sięgały do symboli niepodległej Polski. Przykładem w kolekcji są unikatowe wydawnictwa z tamtego czasu z napisem *Solidarność Walcząca 1864-1989*. Spośród współczesnych kart pocztowych wyróżnia się, zarówno treścią jak i formą, seria kart pocztowych zatytułowana „Powstanie styczniowe”. Są to reprodukcje prac malarskich współczesnego artysty grafika i malarza Piotra Karszni.

Celem niniejszego wydawnictwa jest zaprezentowanie najcenniejszych pod względem ikonograficznym kart pocztowych z kolekcji filokartystycznej Mariana Sołobodowskiego. Dokonano wyboru egzemplarzy najciekawszych i reprezentatywnych dla całego zbioru, liczącego prawie czterysta pozycji. Zostały pominięte dublety oraz różne wersje kolorystyczne tej samej pocztówki, czy też ilustracje, których nie udało się jednoznacznie zidentyfikować. Zestaw wzbogacony został o kilka szczególnie interesujących fotografii, w formacie zbliżonym do pocztówki, pochodzących z końca XIX w., naklejonych na karton w formacie 12 × 16 cm. Fotografie wykonane zostały przez uznanego wiedeńskiego fotografa Ludwiga Angerera (1827-1879) i przedstawiają rysunki Artura Grottgera z cyklu „Wojna” i „Lithuania”.

Zasadniczą część kolekcji, upamiętniającej Powstanie Styczniowe, stanowią pocztówki wydane do 1939 r., głównie przez polskich wydawców. Do wyróżniających się krakowskich edytorów należeli: „Salon Malarzy Polskich”, „Polonia”, „Pocztówki”, „Wisła”, a także „Stella” i „Secesja” z Bochni. We Lwowie przodowało na tym polu wydawnictwo Stefana Wierusza Niemojowskiego – przemysłowca, właściciela fabryki papieru. W 1903 r. otrzymał pozwolenie na prowadzenie drukarni. Fabryka produkowała arkusze papieru, koperty, filtry do papierosów i pocztówki. Przy produkcji tych ostatnich współpracował z najlepszymi miejscowymi fotografami, takimi jak Dawid Mazur i Teodozy Bahryniewicz. Na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego i pruskiego skala emisji kart o charakterze patriotycznym była znacznie mniejsza. Wzrosła ona wraz z wybuchem I wojny światowej. Wśród warszawskich wydawców popularną i znaną była firma Antoniego Chlebowskiego, Franciszka Karpowicza i A.J. Ostrowskiego.

W kolekcji szczególnie cenne są karty pocztowe powstałe pomiędzy końcem XIX w. a I wojną światową, będące małymi dziełami sztuki poligraficznej. Atrakcyjność zbioru sprowadza się nie tylko do walorów estetycznych i edytorskich prezentowanych wydawnictw, ale także do różnorodności wątków i treści znajdujących się na ilustracjach. Stąd też w niniejszej publikacji zaprezentowano pocztówki w układzie tematycznym, obejmującym takie zagadnienia jak: *Polska pod zaborami; Warszawa rok 1861; Manifest Tymczasowego Rządu Narodowego; Bohaterowie; Romuald Traugutt (1826-1864); Bitwy i potyczki; Powstańcy; Kobiety w Powstaniu Styczniowym; Maria Konopnicka (1842-1910), Eliza Orzeszkowa (1841-1910); Literaci i inni w Powstaniu Styczniowym; Ranni; Groby; Cytadela Warszawska; Na Sybir; Śmierć Ellenai; Kozacy; Rosjanie; Unici; Nastroje i pamięć; Wspomnienia z lat minionych; Powstańcy – Weterani;*

Artur Grottger (1837-1867); Józef Brandt (1841-1915); Polscy malarze; Piotr Kar-sznia (ur. 1966); Alegorie; Religijne; Pieśni; Święci i błogosławieni; Procesje i piel-grzymki; Z Nowym Rokiem!; Symbole; Pomniki; Rocznice.

Oddając do rąk Czytelnika niniejszy katalog mamy nadzieję, że będzie on ciekawym źródłem wiedzy historycznej i refleksji nad naszą przeszłością, a może i zachętą do stworzenia własnej kolekcji. Nie wyrzucajmy starych pocztówek – szuflady naszych domów mogą skrywać prawdziwe skarby...

Marzena Jaworska

KATALOG

Wykaz pocztówek w układzie tematycznym

1. Polska pod zaborami	29-30
2. Warszawa rok 1861	31-35
3. Manifest Tymczasowego Rządu Narodowego	36-37
4. Bohaterowie	38-39
5. Romuald Traugutt (1826-1864)	40-43
6. Bitwy i potyczki	44-50
7. Powstańcy	51-58
8. Kobiety w Powstaniu Styczniowym	59-62
9. Maria Konopnicka (1842-1910), Eliza Orzeszkowa (1841-1910)	63-66
10. Literaci i inni w Powstaniu Styczniowym	67-74
11. Ranni	75-76
12. Groby	77-81
13. Cytadela Warszawska	82-86
14. Na Sybir	87-98
15. Śmierć Ellenai	99-100
16. Kozacy	101-103
17. Rosjanie	104-105
18. Unici	106-107
19. Nastroje i pamięć	108-109
20. Wspomnienia z lat minionych	110-111
21. Powstańcy – Weterani	112-114
22. Artur Grottger (1837-1867) – fotografie	115-117
23. Artur Grottger (1837-1867)	118-138
24. Józef Brandt (1841-1915)	139-141
25. Polscy malarze	142-148
26. Piotr Karsznia (ur. 1966)	149-155
27. Alegorie	156-160
28. Religijne	161-169
29. Pieśni	170-171
30. Święci i błogosławieni	172-178
31. Procesje i pielgrzymki	179-181
32. Z Nowym Rokiem!	182
33. Symbole	183-185
34. Pomniki	186-189
35. Rocznice	190-194

WYKAZ SKRÓTÓW

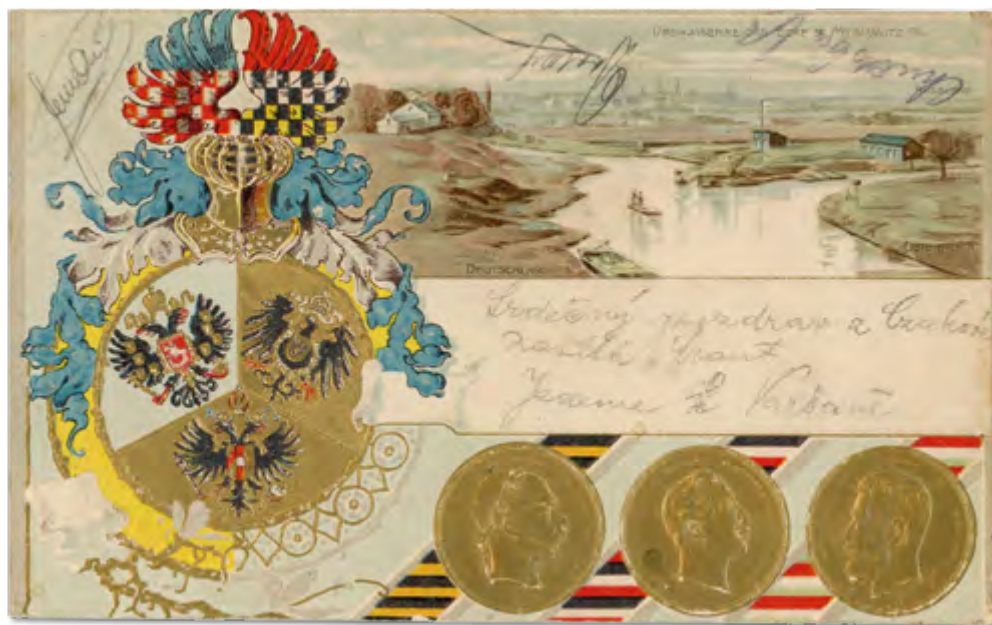
archim. – archimandryta
art. – artystyczny, artysta
fot. – fotografia, fotografował
mal. – malarz, malował, malarstwo
MS – Marian Sołobodowski
n. – nad
nakł. – nakładca, nakładem
oprac. graf. – opracowanie graficzne
P.P.T. i T. – Polska Poczta, Telegraf i Telefon
proj. – projekt, projektował
sal. mal. polsk. – Salon Malarzy Polskich
ser. – seria
spka – spółka
Tow. – Towarzystwo
T.S.L. – Towarzystwo Szkoły Ludowej
W.Z.G. Poznań – Wielkopolskie Zakłady Graficzne Poznań



1. Kartka pocztowa z mapą Królestwa Polskiego 1863, brak wydawcy, po 1945, MS-58



2. Dreikaiserreichsecke bei Myslowitz. Deutschland, Russland, Österreich, Wydawca Max Rölle, Myslowitz, po 1905, MS-59



3. Dreikaiserreichs Ecke b. Myslowitz. Myslowitz, Deutschland, Russland, Österreich, Verlag Max Rölle, Myslowitz, przed 1905, MS-340



4. *Pięciu Poległych d. 27 lutego 1861 r.*, Mal. Aleksander Lesser, brak wydawcy, przed 1939, MS-344



5. *Grób Pięciu Poległych*, brak wydawcy, 1910, MS-68



6. 1863-1913. Warszawa 8. kwietnia 1861 (według drzeworytu z „Illustrated Times”),
Nakł. S.W. Niemojowski i Spka, Lwów, 1913, MS-338



7. 8 kwietnia w Warszawie 1861, R. Fleury,
T.Z.B. 2592, lata 30. XX w., MS-66



8. W Ogrodzie Saskim. Warszawa 1861, A. Grotger,
brak wydawcy, 7.08.1904 (data korespondencji), MS-64



9. *Warszawianie przed pałacem Stanisława Potockiego na Krakowskim Przedmieściu w dniu święta Bożego Ciała,*
 fot. Karol Beyer, z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie.
 Wydawca „Dom Spotkań z Historią”, po 2000, MS-61



10. *Wojsko rosyjskie stacjonujące na placu Zamkowym,*
 fot. Karol Beyer, z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie.
 Wydawca „Dom Spotkań z Historią”, po 2000, MS-62



11. *Grupa włościan z Wilanowa przy kościele Wizytek,*
fot. Karol Beyer, z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie.
Wydawca „Dom Spotkań z Historią”, po 2000, MS-63

KOMITET CENTRALNY

JAKO TYMCZASOWY

Rząd Narodowy.

Nieznany rząd najezdniczy rozwieścił oporem męczonęj przezeń ónary, postanowił zabić jej cios stanowczy — porwał kilkadziesiąt tysięcy najdzielniejszych, najgorliwszych jej obrońców, oblec w nienawistny mundur moskiewski i pognąć tysiące mil na wieczną nędzę i zatracenie. Polska nie chce, nie może poddać się bezopornie temu arotoniemu gwałtowi pod karą. Jeśli przed potonnością powinna stawić energiczny opór. Zastępy młodzieży walecznej, młodzieży poświęconej, ożywione gorącą miłością Ojczyzny, niezachwianą wiarą w sprawiedliwość i pomoc Boga, poprzysięgły rzucić przekleśte jarzmo lub zginąć. Za nią więc Narodzie Polski, za nią! Po strasliwej hańbie niewoli, po niepojętych męczarniach nocy, Centralny Narodowy Komitet obecnie jedyny, legalny Rząd Twój Narodowy, wzywa Cię na pole walki już ostatniej, na pole chwasy i zwycięstwa, które Ci da i przez mię Boga na Niebie dać przysięga, bo wie, że Ty, który wczoraj byłeś pokutnikiem i uścisicłem, jarno musisz być i będziesz bohaterem i olbrzymem. Tak, Ty wolność Twoją, niepodległość Twoją, zlobedziesz wielkością, takiego męstwa, świętością takich ofiar, jakich Lud zalen nie zapisał jeszcze na dziojowych kartach swoich. Powstającej Ojczyźnie Twojej dasz bez zalu, słabości i wahania wszystką krew, życie i mię, jakich od Ciebie zapotrzebuje. W zamię K. C. N. przysięga Ci, że siły dzielności Twojej nie zapamię, poświęcenia nie będą stracone, bo ster, który unajuje, siłą dzierzyć będzie ręką. Złamię wszystkie przeszkody, roztrąci wszelkie zapory, a każdą nieprzychylność dla świętej sprawy, nawet brak gorliwości, ścigać i karać będzie przed surowym, choć sprawiedliwym trybunałem obrazonęj Ojczyzny.

W pierwszym zaraz dniu jawnego wystąpienia, w pierwszej chwili rozpoczęcia świętej walki, K. C. N. ogłasza wszystkich synów Polski, bez różnicy wiar i rodu, pochodzenia i stanu, wolności i równości Obywateli kraju. Ziemia, którą Lud rolniczy posiadał dotąd na prawach czynszu lub pańszczyzny, staje się od tej chwili bezwarunkową jego własnością, dziedzictwem wiecznym. Właściciele poszkodowani, wynagrodzeni będą z ogólnych funduszów Państwa. Wszyscy zaś komornicy i wyrobnicy, wstępujący w szeregi obrońców kraju, lub w razie zawziętej śmierci na polu chwasy, rodziny ich otrzymają z dóbr Narodowych działy obronionej od wrogów ziemi. Do broni więc, Narodzie Polski, Litwy i Łusi, do broni! Bo godzina wspólnego wyzwolenia już wybiła, stary miecz nasz wydobły, święty sztandar Orła, Pogoni i Archanioła rozwinięty.

A teraz odywamy się do Ciebie Narodzie Moskiewski: tradycyjnym hasłem naszym jest wolność i braterstwo Ładów, dla tego też przebaczymy Ci nawet mord naszej Ojczyzny, nawet krew Pragi i Osmiany, gwałty ulic Warszawy i tortury lochów Cytadeli. Przebaczymy Ci, bo i Ty jesteś nieszczęśliwym, smutnym i umęczonym, trupy dzieci Twoich kołysz się na szubienicach carskich, proci Twoi marzną na śniegach Sybiru. Ale jeżeli w tej stanowej godzinie nie weźmiesz w siebie zaryzoty za przyszłość, świętych pragnień dla przyszłości, jeżeli w zapamię z nami nasz pojarcie tyranowi, który zabija nas a depeze po Tobie — lada Ci: bo w obliczu Boga i świata całego, przeklinamy Cię na hańbę wiecznego poddaństwa i niekę wiecznej niewoli, i wyswieny na straszny bój zagłady, bój ostatni Europejskiej Cywilizacji z dzikimi barbarzyństwem Azji.

Warszawa, dnia 22 Stycznia 1863 r.

Za zgodność z oryginałem ręczy Litercki Komitet, jako Prowincjonalny Rząd tymczasowy na Litwie i Białorusi.

12. Manifest Tymczasowego Rządu Narodowego, 22 stycznia 1863, brak wydawcy, po 2000, MS-320



13. *Warszawa. Widok na pomnik Bohaterów Warszawy, Krajowa Agencja Wydawnicza, fot. S. Sadowski, 1980, MS-321. W obecnej siedzibie ZAiKS mieściła się tajna drukarnia prowadzona przez Siostry Felicjanki*



14. Wodzowie Powstania 1863 r. Lelewel, Czachowski, Langiewicz, Pustowójtówna, Rochebrun, Wydawnictwo „Polonia” Kraków, Nr 273, lata 30. XX w., MS-103



15. Langiewicz Marjan — wzięcie do niewoli przez Austriaków w r. 1863, Wydawnictwo „Polonia” Kraków, Nr 143, przed 1939, MS-345



16. *Bohaterowie Powstania 1863 r. Rozstrzelani — Powieszeni*,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, Ser. 66/107, lata 30. XX w., MS-109



ROMUALD TRAUGUTT

ur. w r. 1826 powieszony na stoku cytadeli warszawskiej
5/VIII. 1864.

17. *Romuald Traugutt, ur. w r. 1826 powieszony
na stoku cytadeli warszawskiej 5/VIII 1864,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, lata 30. XX w., MS-I07*



Romuald TRAUGUTT
(1826-1864)

Oficer służący w armii rosyjskiej (1844-1862), gen. polski i ostatni dyktator w Powstaniu Styczniowym, demokratą, zwolennik uwłaszczenia chłopów i włączenia pospolitego ruszenia włościan do walk powstańczych; uwięziony, następnie skazany na śmierć i stracony przez władze carskie 5 VIII 1864 na stokach Cytadeli Aleksandrowskiej w Warszawie.

Celem zaś jedynym i rzeczywistym powstania naszego jest odzyskanie niepodległości i ustalenie w kraju naszym porządku opartego na miłości chrześcijańskiej, na poszanowaniu prawa i wszelkiej sprawiedliwości udzielając obywatelom należyłą swobodę, bez naruszenia powagi i prawdziwej siły, jaka się władzy najwyższej, strzegącej porządku i bezpieczeństwa wszystkich, należy. (...)

Spokojny będę umierał, jeśli choć trzech Polaków nie zaprzestanie myśli o niepodległości.
[1864 r.]

18. Romuald Traugutt (1826-1864),
Wydawca Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2008, MS-108



CIECHOCINEK. Widok ogólny z pomnikiem Traugutta.

19. Ciechocinek. Widok ogólny z pomnikiem Traugutta,
Wydawca „RUCH” 1274, lata 30. XX w., MS-110



20. *Ciechocinek — Pomniki Traugutta*,
fot. E. Falkowski,
Wydawca „Czytelnik” Ser. Ci. Nr 4,
1951, MS-I 11



21. *Ciechocinek. Pomniki
ku czci Romualda Traugutta*,
wg fotografii barwnej E. Czaplińskiego.
Biuro Wydawnicze „R U C H”,
1966, MS-I 12



22. *Ciechocinek. Pomnik Romualda Traugutta*,
 fot. A. Funkiewicz, P. Mystkowski.
 Biuro Wydawnicze „RUCH”,
 lata 70. XX w., MS-353



23. *Kutno. Fragment parku im. Romualda Traugutta*,
 wg fotografii barwnej K. Kaczyńskiego,
 Biuro Wydawnicze „R U C H”, 1967, MS-I 13



24. *Pożar dworu podczas bitwy pod Miechowem w r. 1864*, A. Grottger,
Wydawnictwo „Polonia” Kraków, lata 20. XX w., MS-323

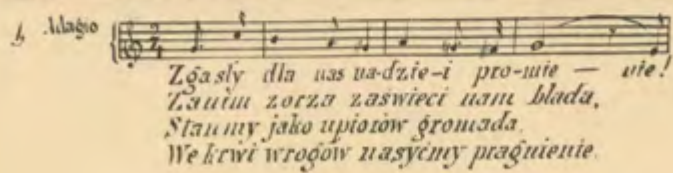


25. *Obrona wsi*, A. Setkowicz,
Wydawnictwo „Polonia” Kraków,
Nr 679, lata 20. XX w., MS-70



- 6) *W noc spokojną do domów wpadniemy,
Gdzie szczęśliwi cichem śpią snami;
Naszą pieśnią ich spokój skłócimy
Niech się zbudzą i idą za nami.*

26. *W noc spokojną do domów wpadniemy...*, K.S.Wolski-903,
Nakł. S.W. Niemojowski, Lwów, przed 1905, MS-71



27. Zgasły dla nas nadziei promień..., K.S. Wolski-902,
 Nakł. S.W. Niemojowski, Lwów, przed 1905, MS-75



12. Dla błędnych braci otworzym serca — Zbrodnię ich zmyje wolności chrzest;
Wtedy usłyszysz podły bluźnierca. — Nasza odpowiedź: Bóg był i jest!

28. Dla błędnych braci otworzym serca..., K.S. Wolski,
Nakł. S.W. Niemojowski, Lwów, przed 1905, MS-76



8. Gdy naród polski dzisiaj we łzach tonie,
Za naszych braci poległych błagamy,
By ich męczeństwy uwieńczone skronie,
Nam do wolności otworzyły bramy.
Przed Two ołtarze zanosim błaganie:
Ojczyznę, wolność racz nam wrócić Panie!

29. *Gdy naród Polski dzisiaj we łzach tonie...*, K.S.Wolski,
brak wydawcy, po 1905, MS-74



Bitwa pod Pieskową Skałą 5 Marca 1863

30. *Bitwa pod Pieskową Skałą 5 Marca 1863,*
Nakładem S.W. Niemojowskiego, Lwów, No. 19, przed 1905, MS-73



Bitwa pod Węgrowem 1863 r. w której wszyscy Kosynierzy polegli.

31. *Bitwa pod Węgrowem 1863 r., w której wszyscy Kosynierzy polegli,*
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, 15/190, lata 30. XX w., MS-77



32. *Scena z powstania w 1863 r.*, Michał Elwiro Andriolli (1837-1893), akwarela, gwasz, 95 × 151 cm, 1889 r., Muzeum Narodowe w Krakowie. Fot. barwna Wojciech Wróblewski, Biuro Wydawnicze „R U C H”, 1968, MS-72



33. *W pamięć pięćdziesięciolecia 1863-1913*, Rejchan,
Nakład S.W. Niemojowski i Spół., Lwów, 1913, MS-78



34. *Pieśń r. 1831 i 1863*, Jan Moniuszko,
Wydawca A.J. Ostrowski, Łódź-Warszawa,
lata 30. XX w., MS-79



35. *Powstanie Styczniowe 1863*,
Wydawnictwo „COM-TOUR” S.A.,
1963, MS-80



36. *Powstanie Styczniowe 1863*,
Wydawnictwo „COM-TOUR” S.A.,
1963, MS-81



37. *Powstanie Styczniowe 1863*,
Wydawnictwo „COM-TOUR” S.A.,
1963, MS-82



38. *Powstanie Styczniowe 1863*,
Wydawnictwo „COM-TOUR” S.A.,
1963, MS-83



39. *Powstanie Styczniowe 1863*,
Wydawnictwo „COM-TOUR” S.A.,
1963, MS-84



40. *Powstanie Styczniowe 1863*,
Wydawnictwo „COM-TOUR” S.A.,
1963, MS-85



41. *Powstanie Styczniowe 1863*,
Wydawnictwo „COM-TOUR” S.A.,
1963, MS-86



42. *Powstanie Styczniowe 1863*,
Wydawnictwo „COM-TOUR” S.A.,
1963, MS-87



43. *Portret brata artysty*,
Henryk Rodakowski (1823-1894),
olej, płótno, 109,5 × 76,5 cm,
Muzeum Narodowe w Warszawie.
Fot. Jerzy Malinowski,
Krajowa Agencja Wydawnicza,
1978, MS-89



44. *Wojsko Polskie. Żołnierz
kompanii powstańczej z 1863 r.*
Oprac. graf. Maria Orłowska-Gabryś,
Biuro Wydawnicze „R U C H”,
lata 60. XX w., MS-90



45. Powstańcy z 1863 r., Jerzy Kossak (1938), ze zbiorów specjalnych Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Wydawca Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2018, MS-91



46. Powstańcy z 1863 r., Jerzy Kossak (1938), ze zbiorów specjalnych Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Wydawca Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2018, MS-92



47. *Grupa powstańców 1863 r.*,
Fotografia ze zbiorów
Muzeum Niepodległości w Warszawie.
Wydawca Muzeum Niepodległości
w Warszawie, 2003, MS-93



48. *Powstanie styczniowe (1863 r.)*,
Kobieta – powstaniec z partii Grylińskiego
(konno), piechur partii Łopackiego
(w środku), oficer żuawów śmierci,
Leszek Piasecki.
Seria reklamowa na zamówienie
Centrozłomu w Katowicach:
Wojsko Polskie w Tysiącleciu,
1963, MS-95



49. *Henryka Pustowojtoff*,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, Ser. 66/67, lata 30. XX w., MS-I 16



50. *Emilia Szczaniecka*,
Wydawnictwo Zarządu Głównego T.S.L.,
Zakład art. reprodukcji W. Krzepowski,
Kraków, lata 30. XX w., MS-I 17



51. *Księżna Łowicka*,
Wydawnictwo „Polonia” Kraków,
Nr 154, lata 30. XX w., MS-I 18



52. *Przejście przez granicę*,
Artur Grottger (1837-1867),
olej, płótno, 52,5 × 42,5 cm,
Muzeum Narodowe w Krakowie.
Fot. Jerzy Malinowski,
Krajowa Agencja Wydawnicza,
1978, MS-125



53. *Pożegnanie*,
Artur Grottger (1837-1867),
olej, deska, 52,5 × 42 cm,
Muzeum Narodowe w Krakowie.
Fot. Jerzy Malinowski,
Krajowa Agencja Wydawnicza,
1978, MS-126



54. *Powitanie*, Artur Grottger (1837-1867),
olej, deska, 52,5 × 42 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.
Fot. Jerzy Malinowski, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1978, MS-I 27



57. *Maria Konopnicka 1842-1910,*
Wydawca P.P.T. i T., 09.1980, MS-121



58. *150 rocznica urodzin Marii Konopnickiej,*
Wydawca Poczta Polska, proj. R. Dudzicki, 05.1992, MS-122



59. *Nagrobek polskiej poetki i pisarki
Marii Konopnickiej (1842-1910),
brak wydawcy, lata 90. XX w., MS-123*



60. *Eliza Orzeszkowa,
projekt graficzny Antoni Uniechowski,
Biuro Wydawnicze „RUCH” Warszawa,
1964, MS-124*

ЭЛИЗА ОЖЕШКО (1841—1910) — известная польская писательница, одна из наиболее образованных женщин своего времени, горячая сторонница демократических и рационалистических идей позитивизма. В духе позитивизма написаны ее первые рассказы и повести с неприкрытой морализаторской тенденцией, указывающие, в частности, на необходимость равноправия и просвещения женщин („Марта“, 1873). Постепенно писательница расширила область своих социальных наблюдений и в реалистических, проникнутых глубокой гуманностью произведениях рассказала суровую правду о жизни крестьянства („Дзюрдзи“, 1885, „Хам“, 1889), мещанства („Из разных сфер“, 1886) и евреев („Меир Езофович“, 1878) в Польше конца XIX столетия. В эпическом романе „Над Неманом“ (1887), который был вершиной творчества Ожешко, дана широкая картина жизни мелкой шляхты и народа, воспеты любовь к родной земле и природе, патриотические национальные традиции. Этот последний мотив, укрытый от царской цензуры под символическими образами, смелее выражен в сборнике рассказов „Gloria Victis“ (1910), посвященном повстанцам 1863 г.

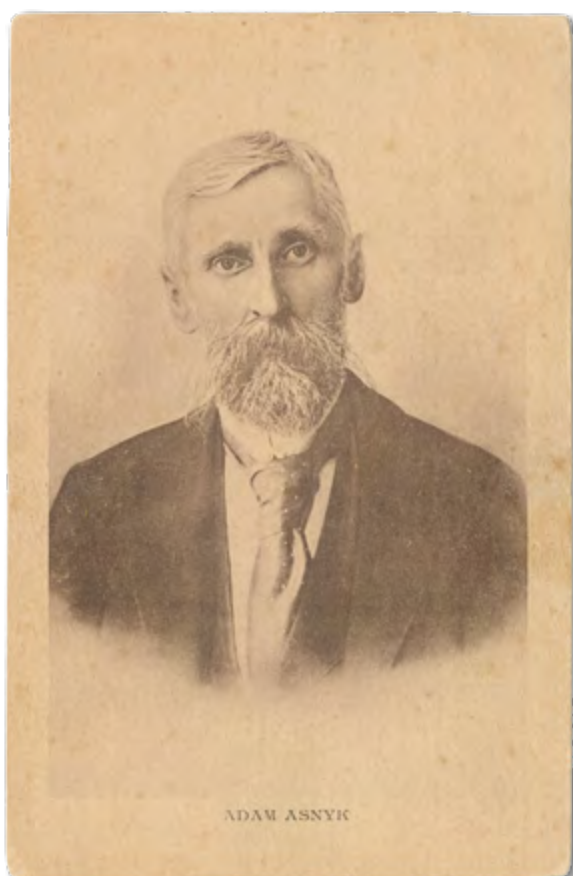


MS-358

61. Eliza Orzeszkowa,
brak wydawcy, po 1945, MS-358



62. *Franciszek Karpiński (1741-1825)*,
Wydawnictwo Salonu Malarzy
Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, Ser. 66/115,
lata 30. XX w., MS-130



63. *Adam Asnyk*,
Wydawnictwo Salonu Malarzy
Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, Ser. 66/60,
lata 30. XX w., MS-131



64. Adam Asnyk,
brak wydawcy, przed 1918, MS-360



65. Kornel Ujejski ur. 1823, um. 1897,
Wydawnictwo Salonu Malarzy
Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, Ser. 66/83,
lata 30. XX w., MS-I 32



66. *Wincenty Pol* ur. 1807, um. 1872,
Wydawnictwo Salonu Malarzy
Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, Ser. 66/75,
lata 30. XX w., MS-I33

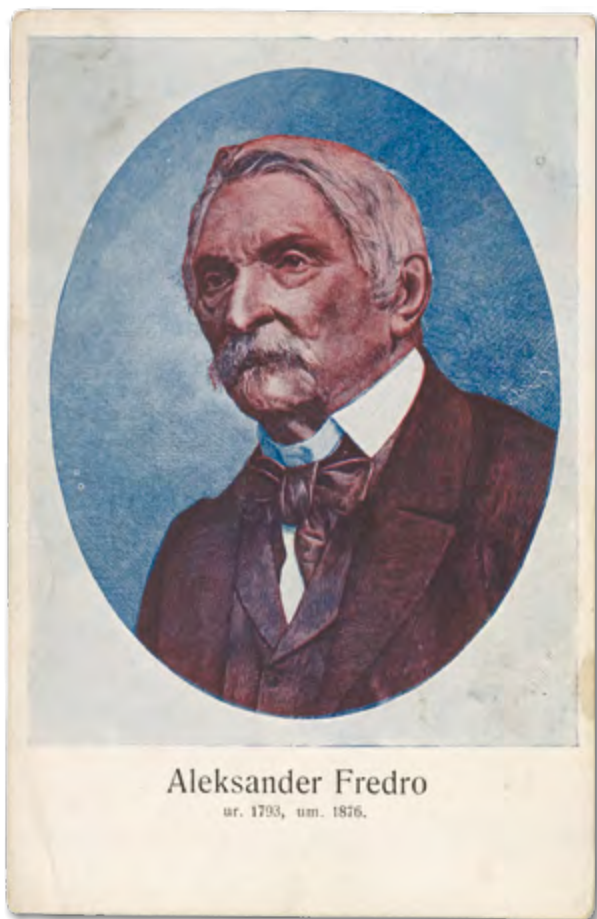


67. *Wincenty Pol*,
Wydawnictwo „Polonia”, Nr 194,
lata 30. XX w., MS-I34



68. A. Świętochowski,
brak wydawcy,
lata 30. XX w., MS-135

Niech rzesze ludzkie będą uczone
przez tych, którzy je kochają, a nie gnane
przez tych, którzy nimi rządzić pragną...
A. ŚWIĘTOCHOWSKI.



69. Aleksander Fredro, ur. 1793, um. 1876,
Wydawnictwo Salonu Malarzy
Polskich w Krakowie,
Ser. 66/17, lata 30. XX w., MS-136

Aleksander Fredro
ur. 1793, um. 1876.



70. Teofil Lenartowicz,
Wydawnictwo „Polonia” Kraków,
Nr 150, lata 30. XX w., MS-137



71. St. Moniuszko,
Wydawnictwo Salonu Malarzy
Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, Ser. 66/43,
lata 30. XX w., MS-138



72. Karta tytułowa do poematu
Maryi, Ant. Młczyńskiego,
Walery Eljasz Radzikowski,
Wydawnictwo „Polonia” Kraków,
Nr 626, lata 30. XX w., MS-I39



73. *Julian Ursyn Niemcewicz*,
J.A. Gros,
Muzeum Czartoryskich w Krakowie
fot. J. Kozina,
Wydawnictwo Kluszczyński,
Kraków, lata 90. XX w., MS-I40

Poeta, uważany za czwartego wieszczą, dramaturg, rysownik, rzeźbiarz; od 1842 na obczyźnie (od 1855 do śmierci we Francji), odmówił współpracy z rosyjskim wywiadem, w czasie Wiosny Ludów współpracował z Hotelem Lambert, później z przedstawicielami Rządu Narodowego w Paryżu (1863-64). Ostatnie lata życia spędził w przytułku (dom św. Kazimierza).

*Jesteśmy żadnym społeczeństwem.
Jesteśmy wielkim sztandarem narodowym.
(...)*

Gdyby Ojczyzna nasza była tak dzielnym społeczeństwem we wszystkich c z ł o w i e k a obowiązkach, jak znakomitym jest narodem we wszelkich P o l a k a poczęciach, tedy byliśmy na nogach dwóch, osoby całe i poważne – monumentalnie znamienite. (...) [1862 r.]



Cyprian NORWID
(1821-1883)

74. Cyprian Norwid (1821-1883),
Wydawca Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2008, MS-141

Wybitny pisarz, publicysta, działacz społeczny, uczestnik Powstania Styczniowego, studiował w Szkole Głównej Warszawskiej (1866-69); czołowy przedstawiciel pozytywizmu warszawskiego, zwolennik pracy organicznej i rozwoju cywilizacyjnego; przeciwnik rewolucji, patronował działalności charytatywnej. Jego „Szkice warszawskie” i „Kroniki” stały się wzorcem nowoczesnej publicystyki społecznej odznaczającej się wielkimi walorami humanistycznymi (podobnie jak cała twórczość literacka).

(...) Wiedząc o tym, jak potężną rolę w życiu odgrywają uczucia, radzę nie zapominać o kształceniu uczuć patriotycznych (...). Patriotyzm ma (...) dwie strony: jedną – żywiołową, drugą – cywilizacyjną (...). Taka jest nasza zła dola. W kraju tęsknimy do cywilizacji, a wśród cywilizacji – do kraju (...). [1897 r.]

Prawdziwy patriotyzm nie tylko polega na tym, ażeby kochać jakąś idealną ojczyznę, ale żeby kochać, badać i pracować dla realnych składników tej ojczyzny.



Bolesław PRUS (1847-1912)
właśc. Aleksander Głowacki

75. Bolesław Prus (1847-1912), właśc. Aleksander Głowacki,
Wydawca Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2008, MS-142

ЯРОСЛАВ ДОМБРОВСКИЙ (1836—1871) — выдающийся революционный демократ, в период, предшествовавший январскому восстанию 1863 г., — руководитель левого крыла „красных“, генерал и главнокомандующий вооруженными силами Парижской Коммуны (1871). Домбровский был офицером царской армии, в период пребывания в Петербурге стал членом подпольного заговорщического кружка. В 1862 г. — комендант города Варшавы. В это время расширил нелегальную организацию, вовлекая в нее рабочих и подмастерьев. Будучи членом руководства „красных“ — Центрального национального комитета, Домбровский стремился к тому, чтобы восстание в Польше готовилось во взаимодействии с русскими революционерами. В 1862 г. он был арестован царскими властями и заключен в варшавскую Цитадель; приговоренный к 15 годам каторжных работ в Сибири, бежал из московской тюрьмы и летом 1865 г. переехал в Париж, где принимал участие в деятельности левых кругов польских эмигрантов. В 1868 г. издал в Женеве труд „Критический очерк войны 1866 г. в Германии и Италии“. Во время франко-прусской войны (1871) предпринял попытки организовать в Париже польский легион. С первых же дней Парижской Коммуны принял участие в ее обороне, командовал II легионом Национальной гвардии. В мае 1871 г. его назначили главнокомандующим вооруженными силами Парижской Коммуны. Был убит во время баррикадных боев на улице Мирра (поблизости от Монмартра).



76. *Jarosław Dąbrowski,*
brak wydawcy, MS-357



77. Brak danych,
przed 1910, MS-I66



78. *Mokva. Rok 1893 (1863)*,
pomyłkowa data na pocztówce,
Wydawnictwo „Polonia” Kraków,
przed 1939, MS-346



79. *Słowa pociechy*,
brak wydawcy, przed 1939, MS-347



80. *Powrót do domu*, Włodzimierz Tetmajer,
Wydawnictwo Krajowego Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża, Nr 10,
lata 20. XX w., MS-209



81. *Nieodwołalne*,
brak wydawcy, 1910, MS-210



82. *Stracone szczęście*, Plockhorst,
Wydawca „Salon Warszawski”,
lata 20. XX w., MS-211



83. *Choć złamał cię los straszny...*,
brak wydawcy, lata 20. XX w., MS-212



86. *Eloë błogosławiąca groby*, W. Pruszkowski,
Wydawnictwo „Wisła” w Krakowie, Nr 121, przed 1939, MS-342



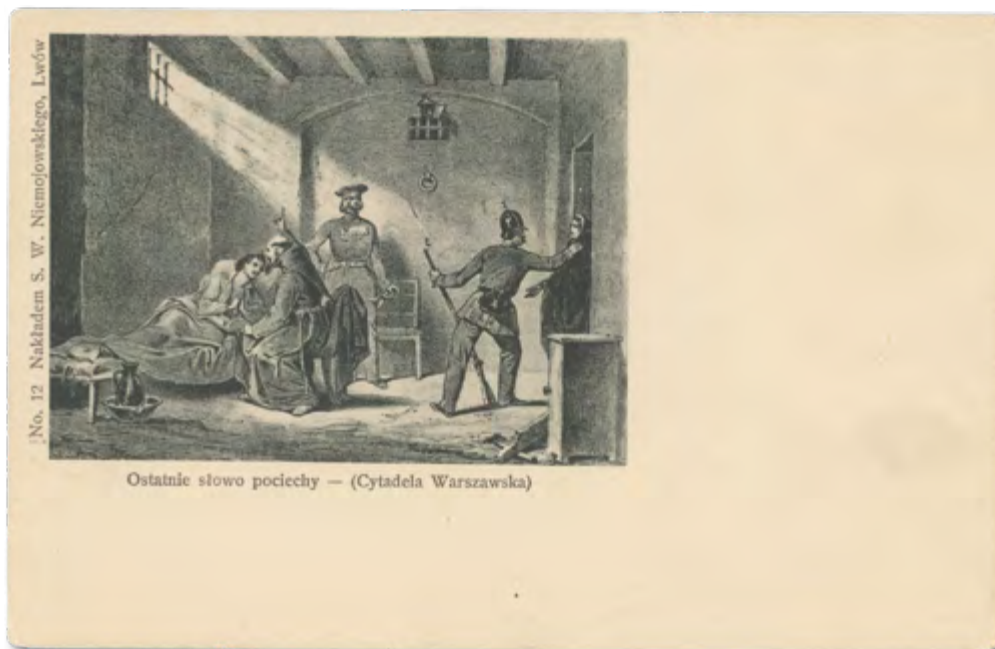
87. *Pejzaż z krzyżem*, Józef Chełmoński,
ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku.
Wydawca Muzeum Mazowieckie w Płocku, 2022, MS-350



88. *Poświęcenie krzyża na mogile powstańców w Piotrkowie.
Przemówienie prof. Wacława Tokarza,
reprodukcja pocztówki z 1915 r., brak wydawcy, MS-354*



89. Więzień, Jaroszenko,
brak wydawcy,
10.10.1910 (data stempla pocztowego),
MS-171



90. Ostatnie słowo pociechy – (Cytadela Warszawska),
Nakładem S.W. Niemojowskiego, Lwów, No. 12, przed 1905, MS-172



91. *W Cytadeli Warszawskiej*, Tadeusz Rybkowski,
Nakład A.J. Ostrowskiego, Łódź-Warszawa, Nr 89, lata 30. XX w., MS-173



92. *Wilia powstańca. Wesółych Świąt!*, Fl. Cynk,
Wydawnictwo „Stella” Bochnia, Nr 1547,
24.12.1913 (data stempla pocztowego), MS-174



93. *Cytadela Warszawska. Brama Straceń,*
 Fot. St. Reuger, za pozwoleniem Władz Wojsk.,
 Druk Tytusa Talikowskiego, lata 20. XX w., MS-175



94. *Cytadela Warszawska*, zdjęcie z kolekcji Tomasza Pawłowskiego, autor nieznany.
 Pocztówka wydana na Stulecie Stołeczności Żoliborza 1916-2016, 2016, MS-176



95. *Cytadela Warszawska – Brama Straceń, Muzeum X Pawilonu, kibitka na dziedzińcu muzeum, fot. J. Chojnacki i A. Zborski, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1974, MS-177*



96. *Brama Straceń. Dni Cytadeli Warszawskiej, Wydawca Muzeum Niepodległości Warszawa, 2008, MS-178*



97. *Pisanka więźnia z cytadeli warszawskiej, z motywem Orła Białego, emblematami Wiary, Nadziei, Miłości oraz napisem cytadela 1841, fot. art. fot. Henryk Pieczul, Wydawca Fundacja Monumentis Patriae, lata 90. XX w., MS-179*



98. *Pieśń wygnańca...*, A. Setkiewicz,
Wydawnictwo „Pocztówki” w Krakowie, przed 1939, MS-180



99. *Pochód na Sybir*,
W.E. Radzikowski,
Wydawnictwo „Polonia” Kraków,
Nr 701, lata 30. XX w., MS-182



100. *Konwój rannych*, J. Ryszkiewicz,
Nakład Domu Wydawniczego A. Chlebowski p. f. „Świt” Warszawa,
Nr 552, 27.10.1923 (data korespondencji), MS-183



101. *Pochód na Sybir*, Artur Grottger,
Wydawnictwo Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie,
początek XX w., MS-184



102. *Ciosanie krzyża*, A. Grottger,
Wydawnictwo „Secesja” Bochnia, Nr 327,
lata 20. XX w., MS-185



103. *W drodze na Sybir*, A. Grottger,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, 1903, MS-186



104. *Na bagnety*, A. Grottger,
brak wydawcy, Nr 331, lata 20. XX w., MS-188



105. *W minach*, A. Grottger,
brak wydawcy, Nr 334,
lata 20. XX w., MS-189



106. *Do więzienia,*
brak wydawcy, 14.02.1909 (data korespondencji), MS-I 90



107. *Siberia,*
Raphael Tuck & Sons „Oilette” Postcard, No. 7757,
1937 (data stempla pocztowego), MS-I 91



108. Brak danych,
1903, MS-192



109. *Pieśń więźniów,*
brak wydawcy, 18.II.1913 (data stempla pocztowego), MS-193



Malował Jacek Malczewski.

Sybirak. — Le sybérien.

110. Sybirak, Malował Jacek Malczewski,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, Ser. 80/2,
17.08.1923 (data korespondencji), MS-194



111. *Wilja na Syberii*, Jacek Malczewski,
Wydawnictwo Muzeum Narodowego w Krakowie, 1926, MS-195



112. *Ural*,
wydawnictwo moskiewskie, Nr 48, 1914, MS-197



113. *Powrót z jasyru*, Leopold Löffler (1828-1998),
Wydawca „Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie”,
lata 30. XX w., MS-198



114. *Złożenie do trumny*, Jacek Malczewski, olej na płótnie, 180 × 240 cm.
Wydawca Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2021, MS-199



115. *Niedziela w kopalni*, Jacek Malczewski, olej na płótnie, 140 × 100 cm.
Wydawca Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2021, MS-200



116. *Wiktor Godlewski*.
1831-1900, przyrodnik,
badacz Bajkału, zesłaniec,
brak wydawcy, 2010, MS-201



119. *Gwiazdka*, J. Ryszkiewicz,
Nakład Domu Wydawniczego A. Chlebowski p. f. „Świt” Warszawa,
przed 1939, MS-341



120. *Ostatnia noc osądzonych*,
brak wydawcy, przed 1939, MS-337



121. Śmierć Ellenai, W. Pruszkowski,
Wydawnictwo „Wisła”, Kraków, Nr 22, lata 30. XX w., MS-204



122. Śmierć Elenei na Sybirze, Malczewski,
brak wydawcy, lata 20. XX w., MS-205



123. *Śmierć Ellenai*, Jacek Malczewski, olej, płótno, 208 × 114 cm.
Wydawca Muzeum Narodowe w Poznaniu, fot. R. Kolasiński, 1993, MS-208



124. *Pacyfikacja*, reprodukcja obrazu W. Kossaka *Wspomnienia z lat dzieciennych*, brak wydawcy, 1905, MS-96



125. *Wspomnienia z lat dzieciennych*, Mal. W. Kossak, Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, „AKROPOL” Kraków, Ser. I 5/36, lata 30. XX w., MS-97



126. Brak danych. Na ilustracji scena masakry ludności cywilnej przed Ratuszem na Placu Teatralnym w Warszawie, (demonstracje patriotyczne warszawskiej ludności 1861 r.), 1910, MS-98



127. *Kozacy rabują*, S. Adam, Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, Ser. 62, Nr 62, lata 30. XX w., MS-99



128. Kozacy, Kotowski,
Wydawnictwo „Stella” Bochnia 1310, 1910, MS-100



129. Hur-ra..., W. Kossak,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, Ser. 67/4,
16.05.1930 (data korespondencji), MS-101



130. Pomnik Carewicza Mikołaja Aleksandrowicza, Sankt Petersburg, brak wydawcy, przed 1905, MS-158



131. Wywłaszczenie, A. Piotrowski, Wydawnictwo „Galerja Polska”, Kraków, Nr 267, lata 30. XX w., MS-159



132. Wywłaszczenie, K. Żelechowski,
Nakład J. Czerneckiego, Wieliczka, Nr 39,
9.08.1911 (data korespondencji), MS-160



133. Dekret Rządu Narodowego o uwłaszczeniu włościan na Rusi, 1863 r.,
Archiwum Główne Akt Dawnych, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1978, MS-161



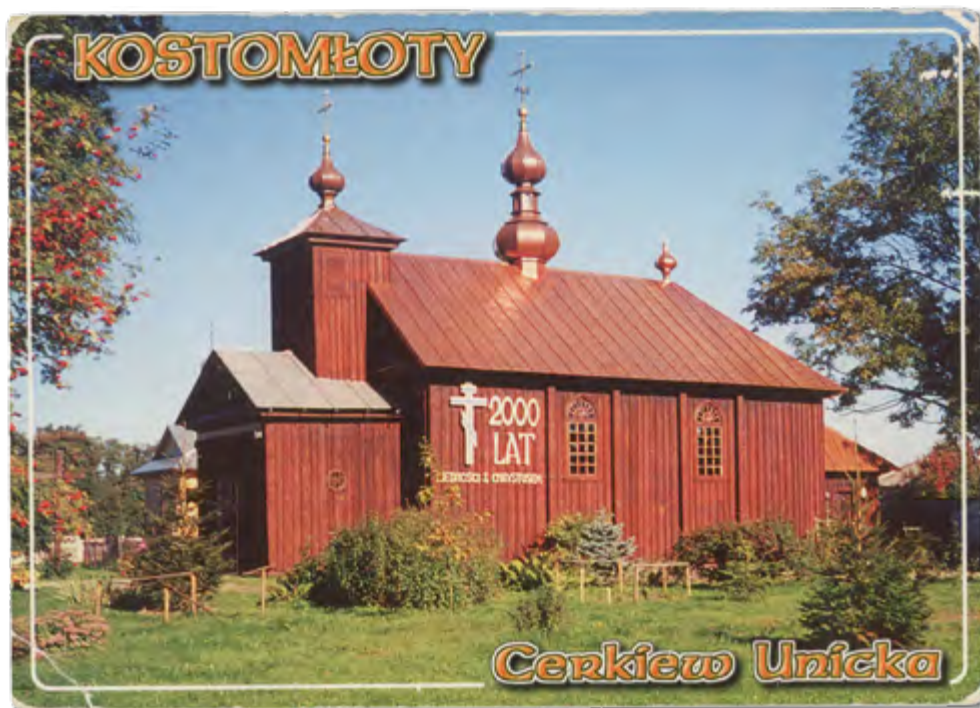
134. Rzeź unitów w Pratulinie 1874, W. Eliaz, Musée polonais à Rapperswil, lata 20. XX w., MS-I67



135. Męczennicy Pratulińscy,
brak wydawcy, lata 60. XX w., MS-I68



136. Ikona. Błog. Unicy Męczennicy z Pratulina, Mal. Sergiej Wysomirski, tempera, deska, wym. 120 × 80 cm. Wydawnictwo LPRINT, 1996, MS-169



137. Kostomłoty nad Bugiem. Cerkiew Unicka z poł. XVII w., fot. o. archim. Roman, Wydawnictwo LPRINT, lata 90. XX w., MS-170



138. *Ojczyście piosenki...*, A. Kotsis,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich
w Krakowie, Ser. 62 Nr 20,
lata 30. XX w., MS-162



139. *Pierwszy paciorek*, L. Kowalski,
A.J.O. Nr 559,
10.01.1922 (data korespondencji), MS-163



140. *Czy powróci*, L. Belle,
brak wydawcy,
20.10.1910 (data korespondencji), MS-164



141. *Ciężkie czasy*, T. Buchholtz,
brak wydawcy, 31.05.1914 (data korespondencji), MS-165



142. *Wspomnienia z lat minionych*, S. Sasaki,
Wydawnictwo „Wisła”, Serya II. Nr 45,
1913, MS-I47



143. *Opowieść o szabli*, L. Strojnowski,
Wydawnictwo „Galerja Polska”, Kraków, 264, lata 30. XX w., MS-I48



144. *Pielgrzym*, A. Grottger,
Wydawnictwo „Secesja” Bochnia, Nr 340,
lata 30. XX w., MS-149



145. *Katechizm polskiego dziecka*,
reprint polskiej pocztówki
niepodległościowej sprzed 1918 r.,
ze zbiorów Muzeum
Niepodległości w Warszawie.
Wydawnictwo „Printcard” Warszawa,
17.01.1995 (data stempla okolicznościowego),
MS-150



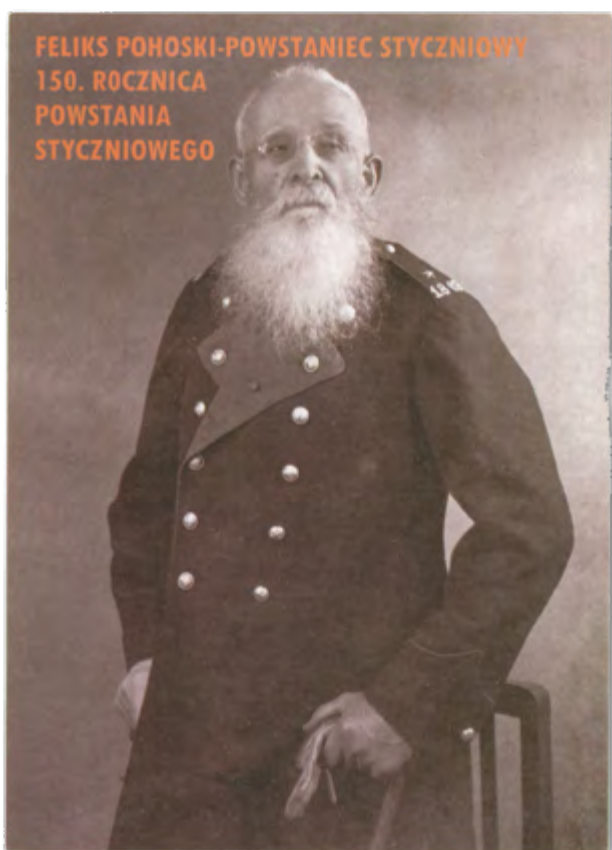
146. Weterani z 1863 r. biorący udział w pochodzie d. 3 maja 1916 r. w Łodzi, brak wydawcy, przed 1939, MS-364



147. Weterani na Sowińcu. Urna z ziemią z pobojuwisk, Nakładem Tow. Przyjaciół Weteranów 1863, na cele opieki nad wdowami po Weteranach, fot. Fr. Kowalkowski, przed 1939, MS-363



148. *Harcerzyk słucha opowiadania starego Weterana,*
Nakładem Towarzystwa Przyjaciół
Weteranów 1863 na cele opieki
nad wdowami po Weteranach,
fot. „Światowid”, „Rotofot”,
lata 30. XX w., MS-151



149. *Feliks Pohoski Powstaniec Styczniowy.*
150. rocznica Powstania Styczniowego,
Wydawnictwo Muzeum Ziemi Mińskiej,
Druk Z.P. Ryszard Pająk, 2013, MS-152



150. Wydawca Grupa Rekonstrukcji
Historycznej Pułk Żuawów Śmierci,
2023, MS-153



151. Wydawca Grupa Rekonstrukcji
Historycznej Pułk Żuawów Śmierci,
2023, MS-154



152. *Die Losung / Tirage au sort* (Losowanie rekrutów z cyklu „Wojna”),
O.K. Zeichnung v A. v. Grottger, fotografia naklejona na kartonie.
Wydawca „Verlag u Eigenthum v. L. Angerer in Wien”, k. XIX w., MS-I



153. *Das Brandopfer / Hecatombe* (Pożoga z cyklu „Wojna”),
O.K. Zeichnung v A. v. Grottger, fotografia naklejona na kartonie,
Wydawca „Verlag u Eigenthum v. L. Angerer in Wien”, k. XIX w., MS-2



154. *Nichts als Elend! / Plus rien que la misère* (Już tylko nędza! z cyklu „Wojna”),
O.K. Zeichnung v A.v. Grottgger; fotografia naklejona na kartonie.
Wydawca „Verlag u Eigenthum v. L. Angerer in Wien”, k. XIX w., MS-3



155. *Przysięga*
(z cyklu „Lithuania”),
Mal. Artur Grottgger,
fotografia naklejona
na kartonie,
brak wydawcy, k. XIX w.,
MS-4



156. *Unglückliche Vorbedeutung / Présage sinistre* (Kometa z cyklu „Wojna”),
O.K. Zeichnung v A.v. Grottger; fotografia naklejona na kartonie.
Wydawca „Verlag u Eigenthum v. L. Angerer in Wien”, k. XIX w., MS-5



157. *Das Kriegers Abschied / Départ pour la guerre* (Wojna z cyklu „Wojna”),
O.K. Zeichnung v A.v. Grottger; fotografia naklejona na kartonie.
Wydawca „Verlag u Eigenthum v. L. Angerer in Wien”, k. XIX w., MS-6



158. III. Bój z cyklu „Lituania”,
A. Grottger, Nakł. S.W. Niemojowski,
Lwów, Nr 24, przed 1905, MS-7



159. III. Przysięga z cyklu „Lituania”,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich
w Krakowie, Ser. 29/3, 1921, MS-10



160. *Duch* z cyklu „Lituania”, A. Grottger, Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, „AKROPOL” Kraków, Ser. 29/5, 1921, MS-12



161. *Lituania (Znak)*, Artur Grottger, Muzeum Narodowe w Krakowie, 1925, MS-14



162. *Obrona dworu powstańca w r. 1863*, A. Grottger,
Wydawnictwo „Polonia” Kraków, Nr 176, 1925, MS-15



163. *Widzenie z cyklu „Lituania”*,
A. Grottger,
Wydawnictwo „Secesja” Bochnia,
Nr 305, przed 1939, MS-16



164. III. Losowanie rekrutów z cyklu „Wojna”, A. Grottger, brak wydawcy, Nr 317, przed 1939, MS-18



165. I. Już tylko nędza! z cyklu „Wojna”, A. Grottger, Nakł. S.W. Niemojowski, Lwów, Nr 9, 1916, MS-19



166. *Pójdź ze mną przez padół płaczu*
z cyklu „Wojna”, A. Grottger,
Wydawnictwo „Minerwa Prague”,
1918, MS-21



167. *I. Pójdź w dolinę łez*
z cyklu „Wojna”, A. Grottger,
Nakład S.W. Niemojowski,
Lwów, No. 1, przed 1905, MS-326



168. V. Pożoga z cyklu „Wojna”, A. Grottger,
brak wydawcy, Nr 319, 1925, MS-22



169. Pożoga, Artur Grottger,
Wydawnictwo „Pocztówki” Kraków-Tarnów,
lata 20. XX w., MS-327



170. Alegorya „Wojny” z cyklu „Wojna”, A. Grottger,
Wydawnictwo „Minerwa Prague”, Nr 84, 1918, MS-23



171. Zdrada i kara z cyklu „Wojna”, A. Grottger,
Wydawnictwo „Minerwa Prague”, Nr 91, 1918, MS-24



172. *Ludzie czy szakale?*, Artur Grottger,
Wydawnictwo „Pocztówki”, Kraków-Tarnów, Nr 4, lata 20. XX w., MS-25



173. *Świątokradztwo* z cyklu „Wojna”, A. Grottger,
Wydawnictwo „Minerwa Prague”, Nr 94, 1918, MS-27



174. *Głód* z cyklu „Wojna”, A. Grottger,
Wydawnictwo „Minerwa Prague”, Nr 90, 9.02.1918 (data korespondencji), MS-28



175. *III. Kucie kos* z cyklu „Polonia”, A. Grottger,
brak wydawcy, 22.03.1926 (data stempla pocztowego), MS-29



176. I. Obraz symboliczny Polski z cyklu „Polonia”, A. Grottger, brak wydawcy, Nr 314, lata 20. XX w., MS-30



177. W lesie po bitwie z cyklu „Polonia”, A. Grotter, Nakład Redakcji „Bociana” w Krakowie, przed 1905, MS-31



178. IV. Bitwa z cyklu „Polonia”,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, Ser. 28/4, 1921, MS-32



179. Bitwa z cyklu „Polonia”,
Nakład Redakcji „Bociana” w Krakowie, 29.08.1901 (data korespondencji), MS-33



180. VII. *Spustoszenie* z cyklu „Polonia”, A. Grottger,
Wydawnictwo „Secesja” Bochnia, Nr 308, lata 20. XX w., MS-34



181. IX. *Żałoba* z cyklu „Polonia”, A. Grottger,
brak wydawcy, Nr 306, lata 20. XX w., MS-35



182. II. *Pobór w nocy* z cyklu „Polonia”, A. Grottger,
Nakł. S.W. Niemojowski, Lwów, Nr 13, przed 1905, MS-37



183. V. *Schronisko rannych* z cyklu „Polonia”, A. Grottger,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, Ser. 28 Nr 4, 1921, MS-38



184. *Pod murem więzienia*, A. Grottger,
Wydawnictwo „Secesja” Bochnia, Nr 337, lata 20. XX w., MS-39



185. *Pomnik na grobowcu malarza
Artura Grottgera (1837-1867),
brak wydawcy, lata 90. XX w., MS-41*



186. *Autoportret,
Artur Grottger (1837-1867),
Krajowa Agencja Wydawnicza,
fot. Jerzy Malinowski, 1978, MS-42*



187. Artur Grottger, 1837-1867 (autoportret),
P.P.T.T., X-1938, MS-43



188. Portret własny,
Grottger Artur (1837-1867),
Muzeum Narodowe w Warszawie,
brak wydawcy, po 1945, MS-44



189. *Artur Grottger (1837-1867)*,
Wydawnictwo Salonu Malarzy
Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków 66/66,
lata 30. XX w., MS-45



190. *Artur Grottger*,
brak wydawcy, 1903, MS-46



191. *Scena w parku*, Artur Grottger (1837-1867), olej, tektura, 39,5 × 49,5 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie. Fot. barwna Jerzy Wendołowski, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1970, MS-47



192. *Zasadzka*, Artur Grottger (1837-1867), akwarela, papier, 31 × 46,5 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie. Fot. barwna Jerzy Wendołowski, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1970, MS-48



193. *Nocturne*. 1864, Artur Grottger (1837-1867), Oil on cardboard, 47 × 60,5 cm.
Wydawca Aurora Art Publishers, Leningrad, lata 60. XX w., MS-49



194. *Po walce*, A. Grottger,
brak wydawcy, Nr 330, lata 20. XX w., MS-50



195. *Porzucony*,
brak wydawcy, 227, 17.01.1919 (data korespondencji), MS-52



196. *Chłop i szlachta*,
„Warszawa”,
Rys. A. Grottger,
brak wydawcy, Kraków, 1911, MS-53



197. *Śmierć Borejszy. Epizod z bitwy pod Małogoszczą 1863, A. Grottger, brak wydawcy, Kraków, 15/189, lata 30. XX w., MS-55*



198. *Podczas bitwy, A. Grottger mal., Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, Ser. 32/9, lata 30. XX w., MS-57*



199. *Alarm*, Józef Brandt (1841-1915), olej, płótno, 97,5 × 150 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie. Fot. Jan Fleischmann, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1981, MS-223



200. *Obrona zaścianka*, Józef Brandt (1841-1915), olej, płótno, 61 × 110 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie. Fot. Andrzej Araszkiewicz, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1981, MS-224



201. *Obrona zaścianka*, Józef Brandt,
Nakład A.J. Ostrowskiego, Łódź-Warszawa, Nr 1501, lata 20. XX w., MS-225



202. *Potyczka*, Józef Brandt,
Nakład A.J. Ostrowskiego, Łódź-Warszawa, Nr 1511, lata 20. XX w., MS-226



203. *Do kniei*, Józef Brandt,
A. Raczyński Editeur, Cracovie, 1911, MS-227



204. *Na przewozie*, Mal. Józef Brandt,
A. Raczyński Editeur, Cracovie, 1911, MS-228



205. *Noc księżycowa*, J. Ryszkiewicz,
Wydawca A.J. Ostrowski, Łódź-Warszawa, Nr 69, lata 30. XX w., MS-229



206. *Pożegnanie*, A. Piotrowski,
Nakład J. Czerneckiego w Krakowie, Nr 1045,
15.03.1923 (data korespondencji), MS-230



207. *Skąd Litwini wracali...*, K. Alchimowicz,
Nakład Księgarni J. Czerneckiego, Kraków, Nr 76, lata 30. XX w., MS-231



208. *Kuropatwy*, Józef Chełmoński,
Wydawca „Galeria Polska” Kraków, Nr 913, lata 30. XX w., MS-232



209. *Z dymem pożarów...*, J. Męcina-Krzesz,
Nakład J. Czarneckiego, Wieliczka, Nr 41, 1908, MS-233



210. *Krajobraz polski*, Mal. J. Guranowski,
Wydawnictwo K. Wojutyńskiego
w Warszawie, No. 11,
lata 30. XX w., MS-234



211. *Krajobraz polski*, J. Guranowski,
Wydawnictwo K. Wojutyńskiego w Warszawie, No. 6, lata 30. XX w., MS-235



212. *Patrol powstańczy (fragment)*, Gieryski Maksymilian (1846-1874),
Muzeum Narodowe w Warszawie, W.Z.G. Poznań, lata 60. XX w., MS-237



213. *Patrol powstańczy*, Maksymilian Gierymski (Warszawa 1846-1847 BadReichenhall), olej, płótno, 60 × 108 cm, Muzeum Narodowe Warszawie.
Fot. Zakład Fotografii Muzealnej, Muzeum Narodowe w Warszawie, 2000, MS-238



214. *Powstańcy przed dworkiem w nocy*, Maksymilian Gierymski (1846-1874), olej, płótno, 33 × 42 cm, Muzeum Narodowe w Poznaniu.
Fot. Jerzy Malinowski, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1980, MS-239



215. *Konna czujka powstańców z 1863*, Józef Brodowski (1828-1900), olej, płótno, 45 × 63 cm, Muzeum Narodowe w Poznaniu.
Fot. Jerzy Malinowski, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1980, MS-240



216. *Chocholy*, Stanisław Wyspiański (1869-1907), pastel, 69 × 107 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie.
Fot. Zakład Fotografii Muzealnej Teresa Żółtowska-Huszczka, wydawca Muzeum Narodowe w Warszawie, 2008, MS-241



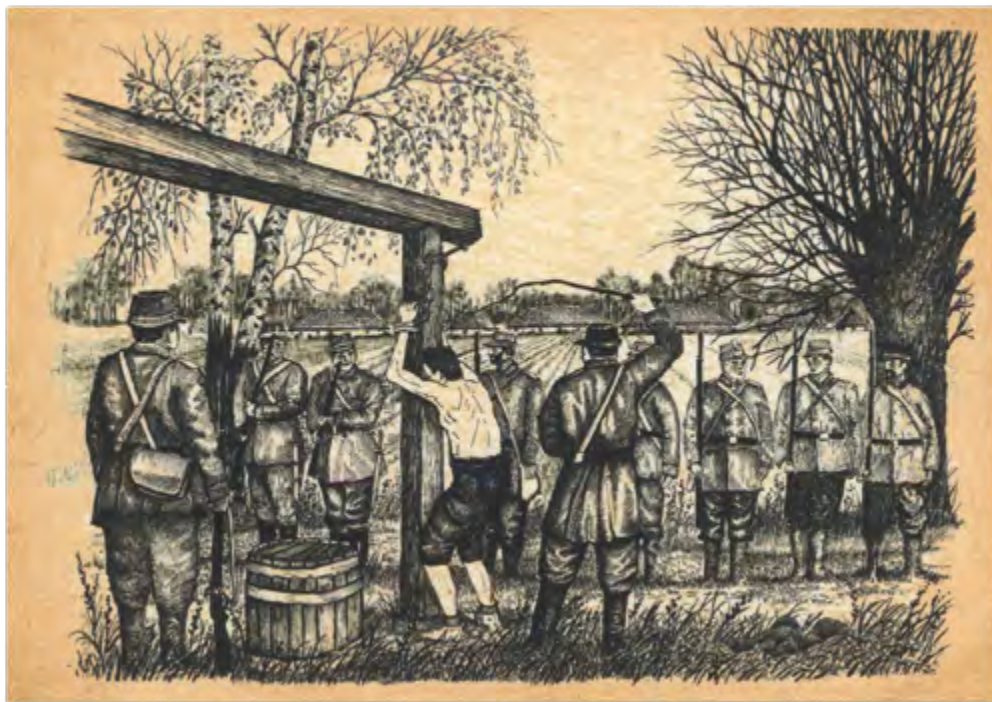
217. *Sąd Murawiewa* (1863), Michał Andriolli,
brak wydawcy, przed 1939, MS-362



218. Wycofujący się oddział powstańczy groblą na Bykowcach,
Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela.
Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-242



219. Obóz na Bykowcach – odpoczynek,
Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela,
Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-243



220. *Ksiądz Wawrzyniec Lewandowski wypowiedział wojnę Imperium
Zła słowem i swą obywatelską postawą. Zamordowany brutalnie w Seroczynie.
Ciała do dziś nie udało się odnaleźć, Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela.
Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-244*



221. *Ksiądz Lewandowski bez broni rusza na pomoc dwóm pojmanym powstańcom.
Uwolnił ich ściągnając na swą głowę rosyjską zemstę,
Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela.
Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-245*



222. *Obóz powstańczy przed atakiem na dworzec kolejowy w Łochowie,*
Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela.
Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-246



223. *Powstańcy odsłaniają groblę na Bykowcach. Gmina Długosiodło,*
Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela.
Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-247



224. To jedna z najniezwykłych sytuacji jakie odnotowały kroniki Powstania Styczniowego. Sparaliżowani strachem Rosjanie bez jednego wystrzału pozwalają niemal jak na defiladzie wymaszerować z Białej Podlaskiej oddziałowi Romana Rogińskiego, Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela. Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-248



225. Węgrowskie Termopile – atak kosynierów na armaty, Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela. Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-249



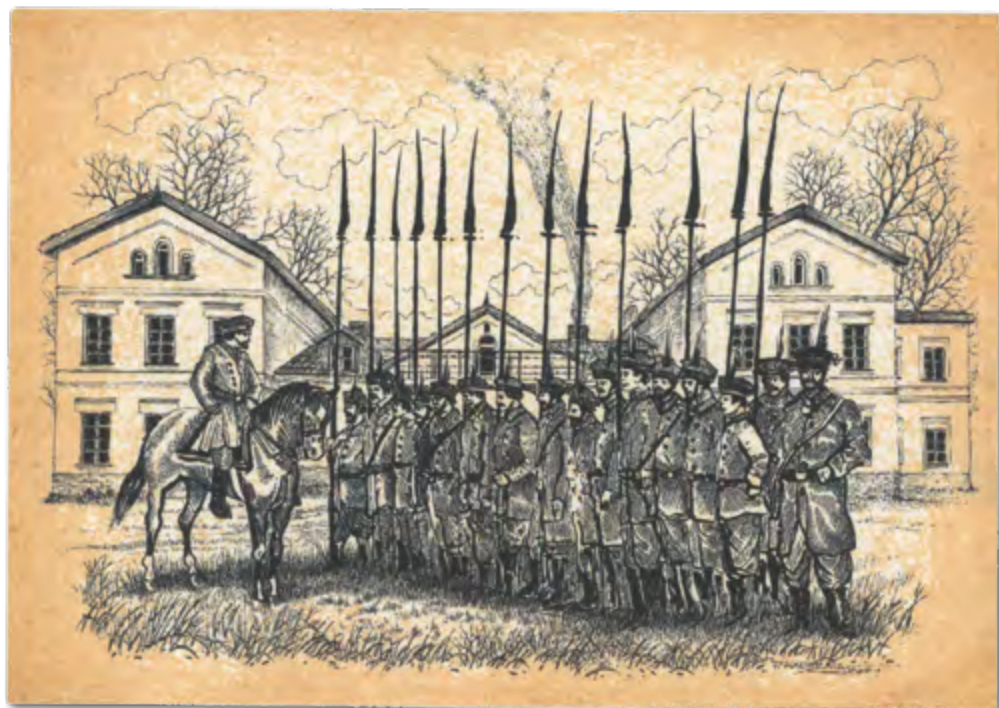
226. *Oficerowie rosyjscy wzięci do niewoli przez powstańców na stacji kolejowej w Łochowie,*
 Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela.
 Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-250



227. *Ranny Szepietycki, krewny Chornowskich – przed Palacem w Łochowie,*
 Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela.
 Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-251



228. *Ranny Karol Frycze przewieziony do Dybek,*
Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela,
Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-252



229. *Szepietycki ze swoimi kosynierami przed Pałacem w Łochowie,*
Mal. Piotr Karsznia, tusz, akwarela.
Wydawca Piotr Karsznia, 2022, MS-253



230. *Powstaniec*,
Rys. Piotr Karsznia,
Wydawca Piotr Karsznia, 2018, MS-254



231. *Powstańcy styczniowi*, Rys. Piotr Karsznia,
Wydawca Piotr Karsznia, 2018, MS-256



232. *Apoteoza Artura Grottgera*,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie,
„AKROPOL” Kraków, Ser. 95/4, lata 30. XX w., MS-216



233. *Apoteoza Grottgera*,
A. Setkiewicz,
Wydawnictwo „Polonia” Kraków,
Nr 87, lata 30. XX w., MS-218



234. *Fryderyk Chopin. Marsz żałobny*,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, Nr 7, lata 30. XX w., MS-219



235. *Apoteoza Konopnickiej*, A. Setkiewicz,
brak wydawcy, Kraków, lata 30. XX w., MS-220



236. Kartka pocztowa z motywem religijnym oraz datami: uchwalenia Konstytucji 3 Maja, kolejnych rozbiorów i powstań narodowych, brak wydawcy (zabór rosyjski), początek XX w., MS-222



237. *Polonia*, Jan Matejko,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, „AKROPOL” Kraków,
Ser. 143/I, przed 1914, MS-157



238. *Polonia*, Mal. J. Styka,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, Nr 138/6,
lata 30. XX w., MS-236



239. *Polonia. Ofiary o Niepodległość Polski*, Mal. J. Styka,
Wydawca A.J. Ostrowski, Warszawa, Ser. 138-3, ok. 1918, MS-366



240. *Pod krzyżem*, J. Malczewski,
Drukarnia „Anczyc”, Nr 18,
25.02.1910 (data korespondencji), MS-264



241. *Pod figurą*, A. Grottger,
brak wydawcy,
27.06.1925 (data korespondencji), MS-265



242. *Gorąca prośba*, T. Korpala,
Wydawnictwo „Pocztówki” w Krakowie, Nr 352,
9.06.1917 (data korespondencji), MS-266



243. *Modlitwa*, Z. Skawiński,
Wydawnictwo Kart Artystycznych
D. G. Lwów, Nr 209,
3.12.1923 (data korespondencji), MS-267



244. *Modlitwa*,
Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich
w Krakowie, Ser. 62/46,
lata 30. XX w., MS-268



245. *Jakże mam mówić?... „Lilla Weneda”*
J. Słowackiego, A. Setkowicz,
Wydawnictwo „POLONIA” Kraków,
Nr 136, lata 30. XX w., MS-269

*Jakże mam mówić? — O! niebios Królowo
Oddaj mi ojca, a ja ci dam siebie
Jako białego gołąbka bez plamki,
I nic nie będę więcej pożądała
I nic mnie nigdy na świecie nie splami.
„Lilla Weneda” J. Słowackiego*



246. Powrót do Ojczyzny, A. Setkowicz,
Wydawnictwo „Pocztówki” w Krakowie,
Nr 172, 1919, MS-270



247. Modlitwa wieczorna, A. Gieryski,
Wydawnictwo „Galeria Polska” Kraków,
Nr 523, lata 30. XX w., MS-271



MODLITWA,
LA PRIÈRE,
PRAYER.

EMIL LINDEMAN pisał.

248. *Modlitwa*, Emil Lindeman,
Wydawca A. J. Ostrowski, Łódź, Nr 21,
lata 30. XX w., MS-272



Graj fletni pastusza, polska w tobie dusza,
I polskie pieśni płyną
Cichą, cmentarną kreśnią,
O Mary! Polskiej Królowej
Na fujarce mojej, fujarce wierzbowej.

Maryla Westfalewiczówna.

249. *Graj fletni pastusza, polska w tobie dusza...*,
(Maryla Westfalewiczówna),
Wydawnictwo „POCZTÓWKI”
w Krakowie, Nr 67,
lata 30. XX w., MS-273



250. *W kościele*, A. Piotrowski,
Wydawnictwo „Galeria Polska” Kraków, Nr 58, lata 30. XX w., MS-275



251. *Zawiana droga*, J. Ryszkiewicz,
Nakład Domu Wydawniczego A. Chlebowski, p.f. „Świt”, Warszawa, Nr 548,
lata 20. XX w., MS-276



252. *Droga krzyżowa*, Włodarski,
Wydawca „Art moderne”, Nr 703, do 1918, MS-277



253. *Seiner wird nimmer vergessen
und sein Name bleibt für und für*,
Marke „EGMS”, Serie R No. 56,
pocz. XX w., MS-278



254. *Modlitwa wieczorna*, Artur Grottger (1837-1867), olej, płótno, 45 × 55 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie. Fot. barwna Wojciech Wróblewski, Biuro Wydawnicze „R U C H”, 1971, MS-279



255. *Na chórze*,
Wydawn. sal. mal. polsk. Kraków 1905,
MS-280



256. Modlitwa polskiego dziewczęcia,
brak wydawcy, pocz. XX w., MS-281



257. Tak nas powrócisz na Ojczyzny łono, P. Stachiewicz,
Nakład Księgarni J. Czerneckiego w Krakowie, Nr 956, lata 20. XX w., MS-283



258. *Modlitwa codzienna*, autor X. Antoniewicz,
 Wydawnictwo „Polonia”, No. 4, 1905, MS-I 14



259. *Boże coś Polskę!*,
 Wydawnictwo „Polonia”, No. 2,
 1905, MS-I 15



260. Z dymem pożarów z kurzem krwi bratniej...,
brak wydawcy, przed 1939, MS-339



261. Adam Chmielowski, artysta malarz,
brak wydawcy, po 1945, MS-306



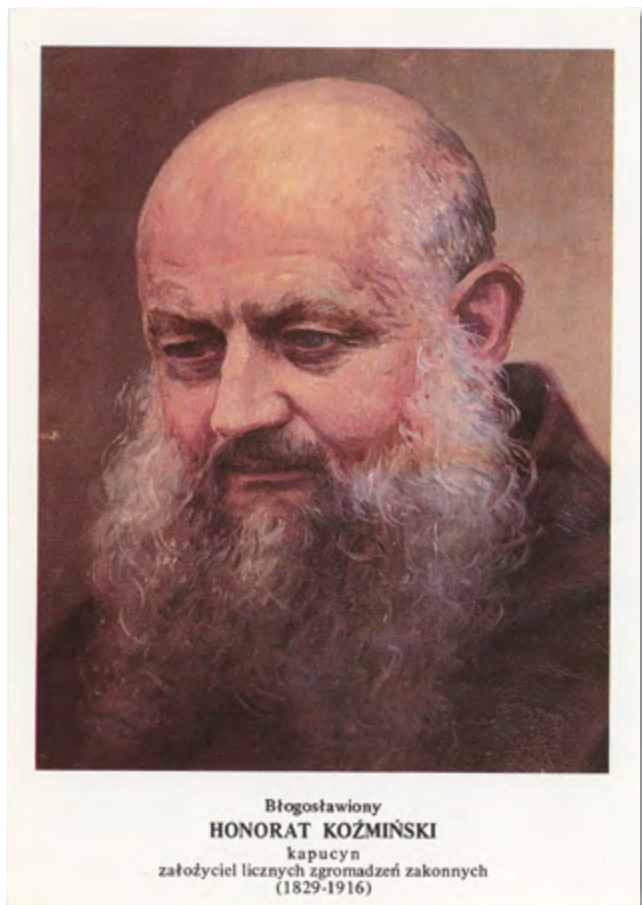
262. *Brat Albert przestrzega turystki przed groźącym im niebezpieczeństwem,*
Mal. Z. Wierciak,
Nakładem Br. Br. Albertynów w Krakowie, lata 20. XX w., MS-307



263. *Błogosławiony o. Honorat Koźmiński,*
Wydawca Poczta Polska S.A. Proj. Z. Święch,
fot. Archiwum Warszawskiej Prowincji Zakonu Kapucynów w Zakroczymiu,
2018, MS-308



264. *Sanktuarium Bł. Honorata Koźmińskiego. Nowe Miasto n. Pilicą,*
Wydawca Dyrekcja Okręgu Poczty w Warszawie, MS-309



265. *Błogosławiony Honorat Koźmiński, kapucyn, założyciel licznych zgromadzeń zakonnych (1829-1916), brak wydawcy, MS-310*



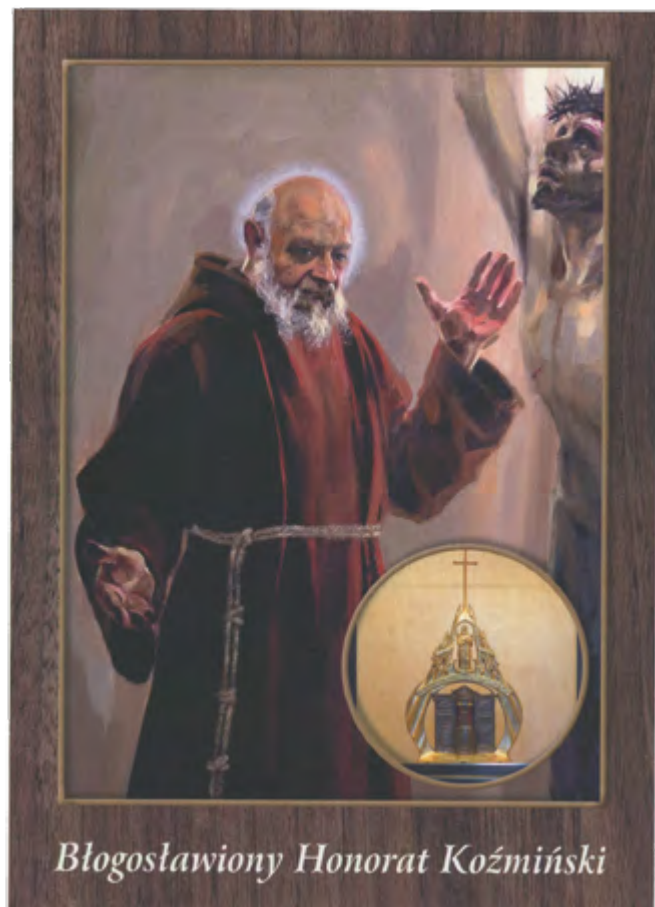
266. *Św. Brat Albert-Adam Chmielowski, powstaniec, artysta malarz, ojciec ubogich, założyciel Zgromadzeń Albertyńskich, obraz mal. s. L. Pawełczak, Wydawca Sanktuarium Ecce Homo Św. Brata Alberta, MS-311*



267. Św. Brat Albert Chmielowski (1845-1916),
Wydawca Centrum Opatrzności Bożej,
2022, MS-312



268. Św. Rafał Kalinowski 1835-1907. Patron Sybiraków,
Wydawca „LEMRAC”, MS-314



269. *Błogosławiony Honorat Koźmiński*,
Wydawca Centrum
Opatrzności Bożej,
2022, MS-315



270. *Bł. Rafał Kalinowski. Karmelita bosy*,
brak wydawcy, 2000, MS-316



271. *Święty Zygmunt Szczęśny Feliński*
(1822-1895),
Wydawca Centrum
Opatrzności Bożej, 2022, MS-317



272. *Św. Brat Albert Chmielowski, Bł. Rafał Kalinowski, Bł. Honorat Koźmiński,*
Wydawca – autor ks. Andrzej Sikorski, Warszawa 27.05.2007, MS-318



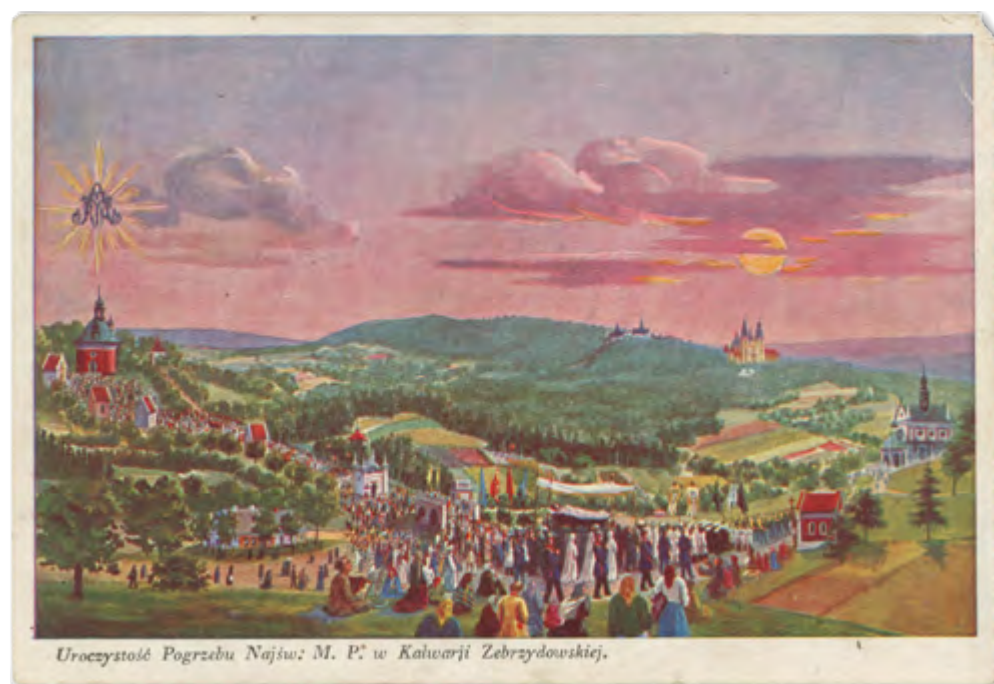
273. *Arcybiskup Warszawy Zygmunt Szczęsny Feliński,*
Wydawca Parafia Miłosierdzia Bożego i Św. Faustyny, Warszawa, MS-352



274. Przed kościołem Jasnogórskim,
 Wydawca Trzciński, Warszawa, 1904, MS-258



275. Częstochowa. Jasna Góra.
Widok od strony południowej.
Wydawca Cz. Nowicki, Częstochowa,
lata 20. XX w., MS-259



276. Uroczystość Pogrzebu Najśw. M. P. w Kalwarji Zebrzydowskiej,
Wydawca J.C. Kr, Nr 803, pocz. XX w., MS-260



277. *Procesja z kościoła N.P. Marji*, Hipolit Lipiński,
Wydawnictwo Muzeum Narodowego w Krakowie, lata 20. XX w., MS-261



278. *Msza Święteczna*, Mal. Z. Jasiński,
Nakład A.J. Ostrowskiego, Łódź-Warszawa, Nr 1557, lata 20. XX w., MS-262



279. *Z Nowym Rokiem!* (pocztówka noworoczna z motywem zesłańczym), Wydawnictwo Fr. Karpowicz, Warszawa, Nr 225, 1918, MS-329



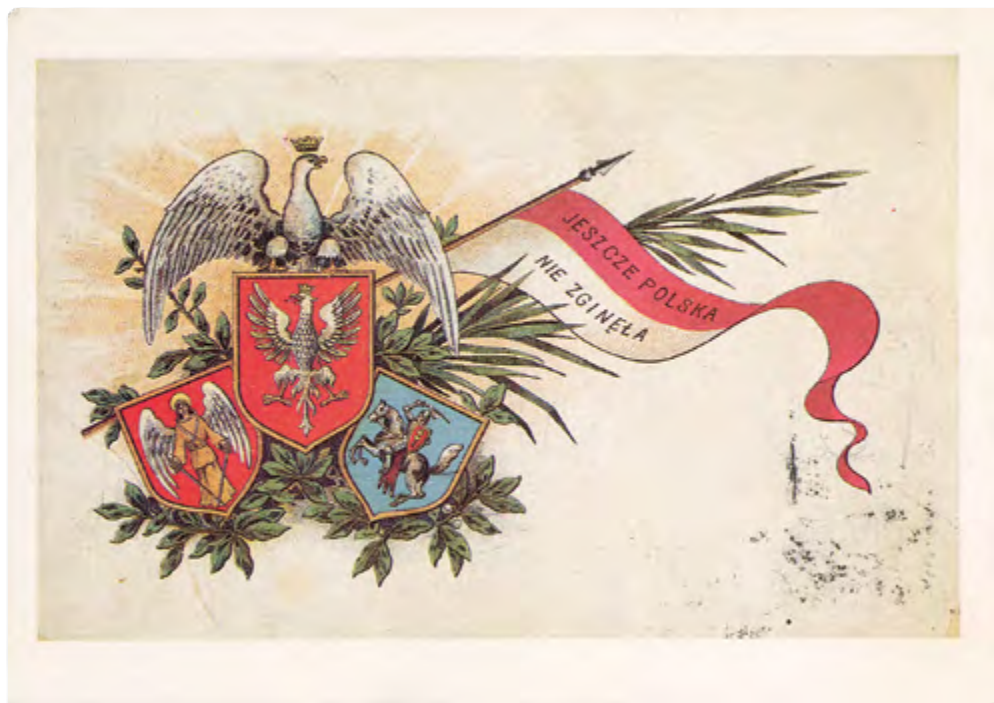
280. *Vivat Rok Nowy!* (pocztówka noworoczna z godłem trójdzielny, nawiązująca do Powstań Listopadowego i Styczniowego), brak wydawcy, początek XX w., MS-335



281. *Patriotyczne pocztówki polskie z motywami heraldycznymi (pocz. XX w.). Ze zbiorów Marka Sosenki. Reprint, Studio Wydawnicze Sztuka, MS-330*



282. *Patriotyczne pocztówki polskie z motywami heraldycznymi (pocz. XX w.). Ze zbiorów Marka Sosenki. Reprint, Studio Wydawnicze Sztuka, MS-331*



283. *Patriotyczne pocztówki polskie z motywami heraldycznymi (pocz. XX w.).
Ze zbiorów Marka Sosenki.
Reprint, Studio Wydawnicze Sztuka, MS-332*



284. *Pozdrowienie Polskie. 1830-1863.
Wydawn. Sal. Mał. Polsk.,
Kraków, 1920, MS-333*



285. *Pozdrowienie Polskie! 1830-1863*,
brak wydawcy, MS-334



286. *Symbole patriotyczne powstańców 1863 roku. Data wydania oryginału 1910 r.*
Wydawca „Graf-ika”, MS-336



287. Pomnik – Mauzoleum „Grota zmartwychwstania powstańców 1863”,
brak wydawcy, lata 20. XX w., MS-284



288. Pomnik na cmentarzu uczestników powstania 1863/4 we Lwowie
ku uczczeniu pamięci straconych
i poległych w 1863-4 r.
Pocztówka przedwojenna
ze zbiorów Janusza Wasylkowskiego,
Wydawca Muzeum Niepodległości
w Warszawie, Kolekcja Leopolis
seria Nr I, 1993, MS-285



289. Pomnik na „Górze powstańców Styczniowych 1863 r.,
brak wydawcy, lata 70. XX w., MS-286



290. Pomnik Powstańców Styczniowych –
cmentarz ul. Józefowska, Opole Lubelskie,
Wydawca „Towarzystwo Przyjaciół
Opola”, fot. Andrzej Dajek,
lata 70. XX w., MS-289



291. Pomnik Powstańców Styczniowych w Kobylach Górach.
Generałowie stacjonujący w 1863 r. w Kobylach Górach,
Wydawca Miasto i Gmina Nowa Sarzyna, fot. i proj. Janusz Motyka, 2023, MS-290



292. *Sokołów Podlaski, Plac ks. Stanisława Brzóska, Biuro Wydawnicze „R U C H”, fot. J. Siudecki, 1972, MS-291*



293. *Pomnik Powstańców z 1863 r., prof. Wiktor Zin, brak wydawcy, MS-351*

1864 ⁵
sierpnia 1989



Solidarność Walcząca

*Romuald Traugutt
Rafał Krajewski, Józef Toczyski
Roman Żuliński, Jan Jeziorański*

294. 1864-1989. *Solidarność Walcząca*,
brak wydawcy, 1989, MS-292

1864 ⁵
sierpnia 1989



SOLIDARNOŚĆ WALCZĄCA

*Romuald Traugutt
Rafał Krajewski, Józef Toczyski
Roman Żuliński, Jan Jeziorański*

295. 1864-1989. Solidarność Walcząca,
brak wydawcy, 1989, MS-293



296. Pamiątka wystawy „Gloria Victis” w 140. rocznicę Powstania Styczniowego, proj. graf. Marek Piotrowski, Wydawca Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2003, MS-294



297. Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Sala powstania styczniowego 1863 – fragment ekspozycji, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1979, MS-295



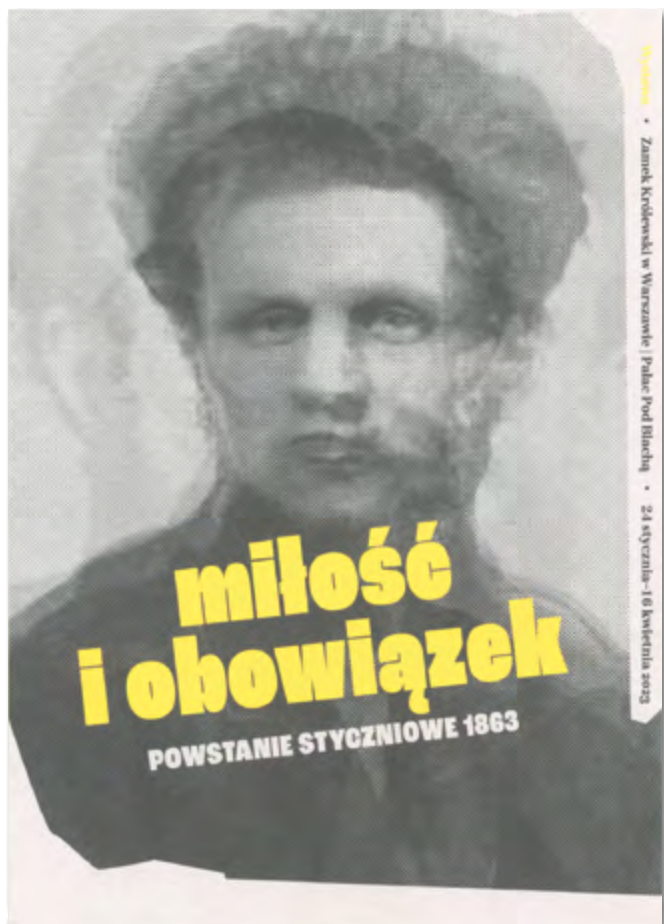
298. 160. rocznica bitwy pod Węgrowem,
Wydawca Poczta Polska S.A., 2023, MS-296



299. 160. rocznica Powstania Styczniowego, Ks. Gen. Stanisław Brzóska (1832-1865) –
kapelan i ostatni walczący partyzant, proj. J. Konarzewski,
Wydawca Poczta Polska S.A., 2023, MS-297



300. 160. rocznica Powstania Styczniowego, Obrazy Aleksandra Sochaczewskiego,
proj. J. Konarzewski,
Wydawca Poczta Polska S.A., 2023, MS-298



301. Miłość i obowiązek.
Powstanie styczniowe 1863.
Wystawa Zamek Królewski
w Warszawie, Wydawca Zamek
Królewski w Warszawie,
2023, MS-300

Koordinacja pracy redakcyjnej, administracja

Marzena Jaworska

Redakcja i korekta

Marta Kucharska

DTP

Natalia Roszkowska

Foto

Anna Kowalska

Organizacja produkcji katalogu

Piotr Maroński, Janina Tomczyk

Organizacja wystawy

Jarosław Jaskólski, Marta Litwin,

Kamil Łopacki, Wojciech Samborski

Promocja katalogu i wystawy

Dorota Panowek

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości

(identyfikator wydawnictwa naukowego 42-700)

al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa

wydawnictwo@muzn.pl

tel. 826 90 91 w. 41

Realizacja poligraficzna

Fundacja im. Władysława Orkana

Nakład 500 egz.

